

Valu

Sveriges Televisions vallokalsundersökningar

HANS HERNBORN
SÖREN HOLMBERG
PER NÄSMAN
TORBJÖRN THEDÉEN

Valu

Sveriges Televisions vallokalsundersökningar

Undersökare och författare:

HANS HERNBORN

Journalist, programråd, Sveriges Television (SVT)

SÖREN HOLMBERG

Professor, Statsvetenskapliga Institutionen, Göteborgs Universitet

PER NÄSMAN

Forskningsingenjör, Kungl Tekniska Högskolan (KTH), Stockholm

TORBJÖRN THEDÉEN

Professor, Kungl Tekniska Högskolan (KTH), Stockholm

Valu – Sveriges Televisions vallokalsundersökningar

© 2003 Författarna och Sveriges Television AB

Utgiven i augusti 2003

Sveriges Television AB

10510 Stockholm, Sverige

www.svt.se

E-post: hans.hernborn@svt.se

Valu data: www.ssd.gu.se [sök: "Valu"]

Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst

Box 720, 40530 Göteborg, Sverige

Omslagsbild från SVTs direktsändning i 1991 års riksvälva:

Blågula pusselbitar kommer på plats

när det allra första Valuresultatet offentliggörs

av programledarna Pia Brandelius och Ingemar Odlander

Av författarna har tidigare utgivits:

Valu – Swedish Exit Polls (2002)

Innehåll

Kapitel 1

Valu – en introduktion

Sidan 9

Kapitel 2

Genomförande

Sidan 15

Kapitel 3

Valu-prognoser

Sidan 23

Kapitel 4

Frågeprecision

Sidan 33

Kapitel 5

Väljarbeteende enligt Valu

Sidan 47

Appendix

Frågeformulär 2002

Sidan 67

*Kapitel 1***Valu – en introduktion**

Sveriges Televisions valvaker har en uppmärksammas ställning som förmedlare av resultat, analyser och kommentarer vid allmänna val och folkomröstningar. När röstningen i vallokalerna är avslutad vidtar direktsändningen i TV samt valservice på text-TV och webbplatsen svt.se. Väljarnas utslag rapporteras och valutgångens viktigaste förklaringar och orsaker kartläggs. För ett medie företag i allmänhetens tjänst är kvalitén i valvakornas rapporter, analyser och kommentarer och den samlade service som kan erbjudas allmänheten under valkvällarna av synnerlig vikt. Det förutsätter bland annat långsiktigt målmedvetna satsningar av programföretaget.

I denna skrift redovisas en del av frukterna av det arbete som vi haft möjlighet att bedriva systematiskt för Sveriges Television sedan senare delen av 1980-talet för att utveckla ett system, Valu¹, för mycket snabba, sakliga och tillförlitliga analyser av valresultat under valkvällarnas direktsändningar. Den nu föreliggande boken är den andra som vi författat om Valu. Den första, *Valu – Swedish Exit Poll* utgavs 2002 på engelska och tar upp flera av de frågeställningar vi behandlar i det följande men innehåller även annat material om Valu.

Idag förefaller det närmast självklart för allmänheten att en svensk TV-valvaka ska erbjuda sin publik kvalitativt säkra besked om valutgångens viktigaste samband och orsaker. Den möjligheten var dock klart begränsad innan Valu:s TV-premiär 1991. Sveriges Television hade på 1960-talet tagit steget att

¹ Valu är förkortning för vallokalsundersökning, som är den svenska termen för engelskans *Exit Poll Survey*.

producera och publicera prognoser som baserades på räknade röster från ett antal valdistrikt, vilka tillsammans utgjorde ett slags Minisverige. Under valvakorna kunde allmänheten genom TV följa hur personalen i valvakestudio tog emot telefonrapporter från de utvalda valdistrikten och processade dem i den tidens väldiga datorer. Vallokalerna stängde alltid klockan 20 och den första prognosen brukade vara klar någon gång efter klockan 21. Dessa prognoser kom så småningom genom utvecklingsarbete att bli mycket träffsäkra och åtnjöt och åtnjuter hög trovärdighet hos såväl TV-tittare som politiska partier och medier.

Analysmöjligheterna var dock begränsade. Man använde sig av geografisk strukturering av inrapporterade valresultat under vakans senare delar och kunde på det sättet göra vissa jämförelser. Vid många val användes också bebyggelseyp (storstad, tätort, glesbygd etc) och viss arbetslöshetsstatistik för jämförelser. Det var dock otillräckligt. Eftersom ingen hade någon djupare kunskap om det aktuella valets unika väljarbeteenden var det i många avseenden partiföreträdarna som skaffade sig tolkningsföretråde. En partiledare eller ledarskribent kunde, närmast ostört, övertolka betydelsen av en framgång eller bortförklara orsakerna till ett bakslag i valet. Journalisterna och kommentatorerna i valvakorna saknade de tyngre redskapen för att ställa klagörande frågor och berätta för TV-publiken varför väljarna valt som de valt². Först månader eller år efter valdagen kastades nytt ljus över valet när valforskarna var färdiga med sina böcker med undersökningar över riksrepresentativa urval av väljare. Resultaten kullkastade ibland partiernas och ledarskribenternas påståenden, men hade inte lika lätt att nå ut till alla dem som tagit del av valkvällens många påståenden som hade anammats som sanningar i den allmänna debatten.

Valu förändrade detta i ett slag. När röstningen i vallokalerna har avslutats klockan 20 - och innan resultatet från det första valdistriktet ens har inrapporterats - kan numera TV-publiken börja ta del av en rad uppgifter och analyser från Sveriges Television om orsakerna till valutgången. Allt underlag kommer från röstberättigade som faktiskt har röstat. Vid cirka 40 poströstningsställen och cirka 80 vallokaler har tusentals väljare - sedan de lagt sin röst i valet - besvarat 35-40 skriftliga frågor. Väljarna har anonymt lagt sina svar i förseglade Valu-boxar. Enkätsvaren har sedan överförts elektroniskt till Valu-databasen varefter produktionen av analyser har kunnat starta.

² Under till exempel valvakans 1988 uppgav partiföreträdare och andra opinionsbildare mer än 20 olika viktiga orsaker till just den kvällens valresultat utan att någon tillräckligt effektiv granskning av de många påståendena kunde göras.

Kommentatorer, programledare och redaktörer har alltså numera ett fungerande redskap för valanalyserna. Vi kan exempelvis undersöka hur olika kön, åldrar och yrkesgrupper har röstat och när de bestämde sig. Vi kan analysera väljarnas partival, personröstning, politikerförtroende och ideologisk vänster-högerposition. Rörligheten i valmanskåren, sambandet mellan social grupptillhörighet och partival, åsiktsröstning, viktiga sakfrågor för väljarna samt partiledarnas betydelse är andra exempel på vad som kan analyseras redan på valkvällen.

Det innebär också att partiernas representanter, ledarskribenter och andra inte längre okontrollerat kan tillskansa sig tolkningsföretråde över resultaten vid allmänna val och folkomröstningar. De kan inte längre tolka väljarnas utslag som det passar dem och de kan inte längre lika lätt förgylla valframgångar och bortförklara förluster. I allmänhetens tjänst sätter Valu saklighetsramar och begränsar möjligheterna för politiska överdrifter och propaganda.

Med Valu är det också möjligt att, under vissa villkor, producera en prognos över valutgången. När så sker publiceras prognosen när röstningen i vallokalerna är avslutad - men inte förr. Huvudsyftet med Valu är dock att få fram analysmaterial³.

Valu blev från starten 1991 ett analysinstrument även för partierna och för olika intressegrupper, medier, valforskare⁴, opinionsinstitut och andra politiskt intresserade medborgare. Sedan dess har intresset vuxit ytterligare. Valusamarbete med Sveriges Radios Ekoredaktion, Dagens Nyheter och Göteborgs-Posten m fl har inneburit att dessa medieföretag har kunnat publicera omfattande material ur Valu, ofta unikt sådant.

Valu har även använts och uppmärksammats internationellt. Vid Europaparlamentsvalet 1999 samarbetade Valu-projektet med sina

³ Ytterligare en effekt av införandet av Valu är att flera av valkvällens olika moment har tidigare lagts och även fått ett snabbare förlopp. Eftersom valanalysen kan starta redan klockan 20, oftast kombinerad med en prognos, när riksvakans med riksdagsvalet vanligtvis sin kulmen klockan 22-23, mot tidigare efter midnatt. Med kulmen avses här att riksdagsvalet både är avgjort på något/några mandat när och att partiledarna har kommenterat det nya parlamentariska läget. Till tidigareläggningen har även den successivt snabbare inrapporteringen från valdistrikten bidragit. Inrapporteringen av kommun- och landstingsval pågår dock en stor del av natten, varför uttrycket "vaka" såtillvida fortfarande är reellt.

⁴ Några månader efter varje val öppnas det aktuella Valu-materialet för forskning genom att det deponeras hos Svensk Samhällsvetenskaplig Datatjänst i Göteborg (SSD). Information: www.ssd.gu.se [sök: "Valu"].

motsvarigheter i övriga EU-länder. För första gången producerades inom EU en 15-nationersprognos över det nya parlamentets totala sammansättning⁵. Detta samarbete är under fortsatt utveckling. Valu har även rönt ytterligare uppmärksamhet internationellt. Vid en internationell forskarkonferens om *Exit Poll Surveys* i Bryssel 2002 granskades Valu-metoden med positiva omdömen som följd⁶.

Vallokalsundersökningar är en viktig uppgift för TV-företag med *public service* i fokus. Valu har kommit för att stanna.

⁵ Prognosen publicerades i SVT:s valvaka redan omkring klockan 21.15.

⁶ I konferensen *Exit Polls, Prediction and Analysis in Election-Night Broadcasting*, under beskydd av EU-parlamentets talman, deltog förutom Valu-projektet ett 20-tal ledande forskare, bland andra Warren Mitofsky, USA, Meiko Sugiyama, Japan, Dieter Roth, Tyskland, och Richard Sinnott, Irland. Det redovisade materialet om Valu återfinns i huvudsak i Valus engelska publikation *Valu – Swedish Exit Polls* (2002).

Kapitel 2

Genomförande

Vid genomförandet av Valu indelas Sverige i ett antal geografiska regioner som utgörs av angränsande län. Inom var och en av regionerna är en högskolestad centralort.

Antalet regioner har varierat under Valu-perioden 1991-2002. Vid den första vallokalsundersökningen, Valu-1991, var Sverige indelat i fem regioner kring högskoleorterna Lund, Göteborg, Stockholm, Sundsvall och Luleå. Därefter har antalet regioner och centralorter varierat i enlighet med tabell 2.1.

Tabell 2.1 Antal Valu-regioner och de centralorter som använts vid vallokalsundersökningarna Valu-1991 – Valu-2002.

Vallokalsundersökning	Typ av val	Antal regioner	Centralorter
Valu-1991	Riksdagsval	5	Lund Göteborg Stockholm Sundsvall Luleå
Valu-1994	Riksdagsval	6	Lund Göteborg Växjö Stockholm Sundsvall Luleå
Valu-994EU	Folkomröstning	6	Lund Göteborg Växjö Stockholm Sundsvall Luleå
Valu-1995	EU-parlamentsval	4	Lund Göteborg Stockholm Sundsvall
Valu-1998	Riksdagsval	4	Lund Göteborg Stockholm Sundsvall
Valu-1999	EU-parlamentsval	4	Lund Göteborg Stockholm Sundsvall
Valu-2002	Riksdagsval	4	Lund Göteborg Stockholm Sundsvall

Som framgår har antalet regioner från och med Valu-1995 varit fyra med samma centralorter: Lund, Göteborg, Stockholm och Sundsvall.

I var och en av de geografiska regionerna har en högskolelärare engagerats som regional undersökningsledare. Denna fungerar på sin centralort som arbetsledare för de upp till 70 fältombud som genomför undersökningen. De regionala undersökningsledarna och fältombuden har rekryterats från respektive högskolas

institution för statistik eller närbesläktat ämne. Samtliga undersökningsledare och fältombud har alltså kunskaper och erfarenhet av statistisk metodik och stickprovsteori. Undersökningsledarna har i stort varit desamma över hela den nu aktuella perioden (tabell 2.2).

Tabell 2.2 Regionala undersökningsledare i vallokalsundersökningarna 1991-2002.

Ort	Regional undersökningsledare	Högskole-institution	Med vid Valu:							
			1991	1994	1994EU	1995	1998	1999	2002	
Lund	Svante Körner	Statistik	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Göteborg	Margareta Westberg	Statistik	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Stockholm	Peter Mattson	Pedagogik	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Sundsvall	Björn Jonsson	Statistik	Ja	M						
	Magnus Arnér	Matematik		Ja	Ja	Ja	M			
	Peter Olsson	Ekonomi					Ja	M	Ja	
	Beatrice Einarsson	Ekonomi							Ja	
Växjö	Carl-Erik Sjödahl	Statistik	X	Ja	Ja	X	X	X	X	X
Luleå	Ulf Westberg	Statistik	Ja	Ja	Ja	X	X	X	X	X

Kommentar: M = mentor; X = orten var inte centralort vid aktuellt Valu.

Sedan Valu-1995 har det i Stockholm funnits en central stödfunktion⁷ för de regionala undersökningsledarnas arbete. Den främsta uppgiften har varit att hålla kontakt och samordna arbetet med postmästarna och valnämndsordförandena i utvalda poströstningsställen och vallokaler.

Val av postkontor⁸

Att välja ut de poströstningsställen och de valdistrikt som skall ingå i Valu är en synnerligen grannliga uppgift. Ett viktigt underlag vid valet av poströstningsställen är Postens statistik över poströstning i tidigare val⁹. Utifrån statistiken över avgivna poströster i det senaste valet ordnas postkontoren i storleksordning. Inom respektive Valu-region görs därefter ett urval av

⁷ Ansvarig för stödfunktionen har sedan inrättandet varit Conny B. Eriksson.

⁸ Med postkontor avses poströstningsställen, d.v.s. platser inom riket där poströstning äger rum under Postens tillsynsansvar.

⁹ Nils Johnson och Gerd Olsson vid Posten har bistått Valu med denna statistik sedan 1991.

postkontor med förhållandevis stort eller mycket stort antal poströster. För de utvalda postkontoren bestäms så först en undersökningsperiod, fältarbetsperiod (se tabell 2.3). Varje postkontor tilldelas sedan en undersökningsdag med fyra timmar fördelade på ett förmiddags- och ett eftermiddagspass. Denna fördelning sker på ett slumpmässigt sätt men med viss hänsyn till praktiska villkor för respektive postkontor.

Tabell 2.3 Antal utvalda postkontor, fältarbetsperioder och antalet undersökningspass i vallokalsundersökningarna, Valu-1991 – Valu-2002.

Vallokalsundersökning	Typ av val	Valdag	Fältarbetsperiod	Antal utvalda kontor	Antal undersökningspass
Valu-1991	Riksdagsval	15/9	12/9 – 13/9	10	20
Valu-1994	Riksdagsval	18/9	12/9 – 16/9	18	48
Valu-1994EU	Folkomröstning	13/11	9/11 – 11/11	18	36
Valu-1995	EU-parlamentsval	17/9	11/9 – 15/9	10	28
Valu-1998	Riksdagsval	20/9	14/9 – 18/9	20	48
Valu-1999	EU parlamentsval	13/6	4/6 – 12/6	40	58
Valu-2002	Riksdagsval	15/9	5/9 – 14/9	40	60

Vid de postkontor som ingår i Valu genomförs före undersökningen en rekognoscering så att ansvariga undersökare får kännedom om förhållandena. Det gäller öppettider, yta, form, in- och utgångar, antal anställda, antal kassor, röstningsställen och så vidare. Därigenom kan man planera undersökningen så att röstningen inte störs.

I Valu-1991, Valu-1994 och Valu-1994EU fick fältombuden fråga varannan eller i vissa fall var tredje av dem som poströstat och var på väg ut från postkontoret. I praktiken visade sig detta vara svårt att genomföra då de röstande ofta kom familjevis eller i grupper. Från och med Valu-1995 har därför samtliga röstande under tidsperioden givits möjlighet att fylla i formuläret. Detta kan vid köbildning innebära viss ökad risk för bortfall.

Vid Valu-1994 och Valu-1994EU användes samma urval postkontor vilket ledde till vissa problem och en viss felskattning i prognosen vid Valu-1994EU. Vi återkommer till detta i prognoskapitlet. Vid Valu-1999 användes i stort de postkontor som användes vid Valu-1995 och/eller Valu-1998. Detta för att öka jämförbarheten i resultaten och förbättra den prognos som beräknas inom Valu.

Vid Valu 2002 hade posten förändrat sin organisation, vilket innebar att begreppet postkontor ändrats. Det medförde att jämförelser med tidigare års urval försvårades.

Antal insamlade formulär i postkontoren vid respektive Valu framgår av tabell 2.4. Andelarna vägrare grundas på fältombudens bedömningar. Om fältombuden antecknar information om vägrarna kan detta äventyra acceptansen av Valu.

Tabell 2.4 Antal insamlade formulär från postkontor i vallokalsundersökningarna, Valu-1991 – Valu-2002.

Vallokalsundersökning	Typ av val	Antal utvalda kontor	Antal insamlade formulär	Uppskattat bortfall (%)
Valu-1991	Riksdagsval	10	450	35
Valu-1994	Riksdagsval	18	1920	30
Valu-1994EU	Folkomröstning	18	1553	40
Valu-1995	EU-parlamentsval	10	828	40
Valu-1998	Riksdagsval	20	2555	30
Valu-1999	EU parlamentsval	40	2435	25
Valu-2002	Riksdagsval	40	2525	25

De vid postkontoren insamlade formulären överförs till Valu:s centrala databas. Det skedde i Valu-1991 genom faxöverföring och instansning. Efter 1991 har fältombuden registrerat koderna för ifyllda blanketter och svarsuppgifter direkt på den ort där undersökningspasset ägt rum. De inregistrerade uppgifterna har därefter överförts via tonsignalering till Valu-basen i Stockholm.

Val av valdistrikt

Vid val delas Sverige in i ett antal valdistrikt. Den geografiska storleken på valdistrikten har varierat alltsedan vallokalsundersökningarna startade. Även storleken, dvs antalet röstberättigade i valdistrikten, varierar mellan respektive val. Riksskatteverket (RSV), som var valmyndighet t.o.m. valet 1998, och därefter den nya Valmyndigheten, har bistått Valu med förteckning över aktuell indelning i valdistrikt. I varje valdistrikt finns en vallokal.

Vid genomförandet av Valu görs ett urval av ett antal valdistrikt och därigenom väljs även respektive vallokal. Valdistrikt som skall väljas vid respektive Valu fördelas på de olika regionerna efter regionernas storlek. Det innebär att det

väljs färre valdistrikt från regioner som innehåller ett mindre antal röstberättigade och fler valdistrikt från regioner med många röstberättigade. Inom respektive region väljs därefter slumpmässigt de valdistrikt som skall ingå i Valu.

När valdistrikten utvalts genomförs en rekognoscering i varje utvald vallokal så undersökarna vet hur vallokalen ser ut vad avser öppettider, yta, form, in- och utgångar, röstningsställen och så vidare. Därigenom kan undersökningen genomföras utan att störa röstningen. I de utvalda distrikten väljs undersökningspass inom vilka de som röstar får fylla i Valu-formuläret. I Valu-1991 användes två undersökningspass, ett förmiddagspass om två timmar och ett eftermiddagspass om en timma. Vid Valu-1994 användes dessutom, i 16 av de 50 utvalda valdistrikten, ett kvällspass om en halvtimme för att kunna avgöra om de som röstade sent på dagen på något avgörande sätt skilde sig från övriga. Då någon sådan skillnad inte kunde påvisas har kvällspasset utgått i de Valu som genomförts därefter.

Vid Valu-1994EU användes ett förmiddagspass om två timmar och ett eftermiddagspass om en timma. Också vid Valu-1995, och allt sedan dess, valdes slumpmässigt ett förmiddagspass och ett eftermiddagspass. Total undersökningstid i respektive vallokal har varit tre timmar, förutom vid Valu-1994 där den var tre och en halv timma i 16 vallokaler.

Vid Valu-1999 användes i stort de valdistrikt som användes vid Valu-1995 och/eller Valu-1998. Detta för att öka jämförbarheten i resultaten och förbättra den prognos som beräknas inom Valu. De distrikt som utvalts vid Valu-1999 användes som utgångspunkt för urvalet vid Valu-2002.

Det antal formulär som insamlats i vallokalerna, framgår av tabell 2.5. De i tabellen angivna andelarna vad avser vägrare baseras på fältombudens bedömningar. Om information om vägrare skulle noteras skulle detta kunna påverka acceptansen av Valu.

De insamlade formulären har förts över till den centrala Valu-databasen enligt samma metod som tidigare redovisats för poströstningsställena. Vid genomförandet av Valu har det ibland visat sig svårt att skilja ut röstande vid de vallokaler som skall ingå i Valu. Speciellt svårt har detta varit i Stockholm. Avsevärda hinder har förekommit. Vid exempelvis Valu-1991 var det omöjligt att särskilja de röstande i det utvalda valdistriktet Matteus 1 från de röstande i valdistrikten Matteus 2, 3, 4 och 5 på grund av att dessa distrikts vallokaler fanns i fem näraliggande klassrum i en och samma skolbyggnad. Då det var

omöjligt att genomföra undersökningen i korridoren mellan klassrummen fick vi sätta upp ett tält på skolgården och genomföra undersökningen där. Röstande från samtliga fem distrikt kom att blandas och det var omöjligt att vid undersökningstillfället särskilja dem åt. Denna typ av problem kan dock lösas med hjälp av statistisk metodik och vi återkommer till frågan i kapitlet som behandlar prognosmodellen.

Tabell 2.5. Antal insamlade enkäter från vallokaler i Valu-1991 – Valu-2002.

Vallokalsundersökning	Typ av val	Antal utvalda valdistrikt	Antal insamlade formulär	Uppskattat bortfall (%)
Valu-1991	Riksdagsval	26	2279	25
Valu-1994	Riksdagsval	50	5104	20
Valu-1994EU	Folkomröstning	45	3961	30
Valu-1995	EU-parlamentsval	30	2618	25
Valu-1998	Riksdagsval	60	6351	20
Valu-1999	EU parlamentsval	80	4505	15
Valu-2002	Riksdagsval	80	6411	20

Kommentar: I Stockholmsområdets valdistrikt ställdes extra frågor om det regionala så kallade Dennispaketet (trafikpolitiskt beslut) i Valu1994EU. För att få tillräckligt underlag för analys av dessa frågor utvaldes slumpmässigt ytterligare en undersökningstimme. De 229 formulär som insamlades under denna extra timme ingår inte i den redovisade siffran, inte heller i underlaget för prognostiseringen av resultatet i folkomröstningen om EU.

Överföring av data från formulären till Valu-systemet

De i postlokalerna respektive vallokalerna insamlade formulären måste föras över till Valus databehandlingssystem för analyser och prognoser. I Valu-1991 skedde överföringen genom att de insamlade formulären efter undersökningsspassen faxades, eller i Stockholmsregionen kördes per bil, från insamlingsstället till en stansningscentral. Där överfördes de insamlade uppgifterna till ett datamedium, som lämnades över till Sveriges Television och där lästes in i den centrala Valu-databasen. Vid senare Valu har fältombuden tonsignalerat från undersäkningsställena med hjälp av knapptelefoner till ett centralt talsvarsystem. Från detta har data överförts via modem till Valu-databasen.

Dataöverföringarna har i regel gått bra, men med ett viktigt undantag, Valu-1994EU. Vad som hände då och effekterna därav redovisas i kapitlet om Valu-

prognoseerna. Ytterligare en allvarlig händelse inträffade när en av våra undersökare hade avslutat undersökningsspasset vid en postlokal och begav sig till det ställe där enkätsvaren skulle överföras till centrala Valu. Plötsligt uppenbarade sig en väskryckare som stal alla formulären – och de är tyvärr fortfarande borta!

*Kapitel 3***Valu-prognoser**

Väl inne i Valu-systemet används data från de insamlade formulären för att ge bakgrundsmaterial till analyserna som sker under Sveriges Televisions valvakor. Med hjälp av Valu har omfattande analyser av respektive valresultat kunnat ske direkt i tv-sändningen. Syftet med Valu är i första hand att möjliggöra sådana sakliga och kvalitativa analyser, inte att göra prognoser över valresultaten. Det hindrar inte att även sådana har publicerats vissa år¹⁰.

De tabeller, diagram och andra figurer som skall produceras ur Valu fastställs av Sveriges Television¹¹. Samtliga tabeller, diagram och figurer som skall publiceras i valvakorna förbereds av Sveriges Televisions kommentatorer, redaktörer, producenter, grafiker m fl. Huvuddelen av materialet i valvakorna används av Sveriges Televisions expertkommentatorer¹².

Hur väl stämmer Valu?

För att kontrollera tillförlitligheten i Valu jämförs de faktiska valresultaten i de utvalda valdistrikten med det resultat respektive valdistrikt fick vid enkätundersökningen i Valu. De poströstande som deltar i Valu kan inte kontrolleras på ett liknande sätt då något faktiskt valresultat inte finns att jämföra med. Jämförelserna har givit vid handen att resultaten i de utvalda valdistrikten i Valu i huvudsak stämmer väl överens med det faktiska valresultat i motsvarande valdistrikt.

¹⁰ Ansvariga för Valu-datasystemet är Per Näsman samt Anders Ljungström och Lennart Claesson. Per Näsman och Anders Ljungström har deltagit i samtliga Valu och Lennart Claesson alltsedan Valu-1994.

¹¹ Ansvarig inom SVT för Valuprojektet är Hans Hernborn.

¹² SVT:s expertkommentatorer alltsedan Valu introducerades 1991 är Sören Holmberg och Torbjörn Thedéen.

Den faktiska andelen poströster vid aktuellt val kan inte anges förrän i efterhand. Kontroll mot poströstningsandelen kan alltså bara ske via historiska data. Under den aktuella Valu-perioden har den vid postkontoren erhållna andelen formulär överensstämmt någorlunda väl med den faktiska andelen poströster, utom vid den första undersökningen Valu-1991 (Tabell 3.1). Den åtgärd som vidtogs efter Valu-1991 var att öka antalet postkontor i urvalet, vilket alltså givit önskat resultat.

Tabell 3.1 Faktisk andel poströster och andel i Valu insamlade frågeformulär på de utvalda postkontoren.

Vallokalsundersökning	Typ av val	Faktisk andel poströster (%)	Andel i Valu insamlade formulär vid utvalda postkontor (%)
Valu-1991	Riksdagsval	36,8	16,5
Valu-1994	Riksdagsval	35,6	27,3
Valu-1994EU	Folkomröstning	34,6	28,2
Valu-1995	EU-parlamentsval	22,9	24,0
Valu-1998	Riksdagsval	31,2	28,7
Valu-1999	EU parlamentsval	32,4	35,1
Valu-2002	Riksdagsval	29,8	28,3

För de poströster som samlats in kan motsvarande jämförelse som för valdistrikten inte göras. Här försöker vi istället bedöma tillförlitligheten genom att se på fördelningen bland de Valu-enkäter som lämnats in. Får vi förväntat antal och hur ser partifördelningen respektive bytarmatrisen ut? Vi kan med hjälp av vad de röstande uppgivit om tidigare partival få en uppfattning om swingen¹³ ibland väljarna. En svårighet är att på förhand avgöra om den erhållna andelen poströster kommer att stämma med den faktiska andelen poströster vid samma val; denna andel kan inte säkert fastställas i förhand.

Problemen kan illustreras med partiet ny demokrati vid Valu-1991. Partiet var nybildat inför riksdagsvalet 1991 och det fanns inga jämförelsesiffror från resultat i tidigare val att tillgå. När "rimligheten" i det resultat vi fått vid postkontoren skulle kontrolleras visade det sig att partiet fått en mycket stor andel av de röster som insamlats från postkontoret i Sala. Partiet hade i Valu-1991 en röstandel på 23,6 procent på postkontoret i fråga, något som först

¹³ Swing, ursprungligen ett engelskt uttryck för förändringar jämfört med senast jämförbara val; svensk synonym: valvind.

verkade orimligt. Det visade sig dock att partiet hade haft ett valmöte intill postlokalen alldeles före Valus undersökningspass. Åtskilliga som varit och lyssnat på valmötet hade uppenbarligen genast gått och röstat i postlokalen vilket förklarade den höga andelen för ny demokrati. I valvakan visade dock Valu-1991 korrekt storleksordning för ny demokratis andel av rikets väljarkår.

Som tidigare betonats är huvudsyftet med Valu att ge analysunderlag under valkvällen och för eftervalsdebatten. Med Valu kan man dock också producera en prognos över valresultatet. Denna prognos har vissa år publicerats i Sveriges Televisions valvaka. Andra år har så inte skett.

Valu-prognosen baseras på jämförelser mellan de utvalda valdistrikten valresultat vid tidigare val och vad de utvalda personerna i valdistriktet uppger sig ha röstat på i det aktuella valet. Jämförelsen ger möjlighet att skatta den aktuella swingen i respektive valdistrikt. Fler möjligheter att beräkna swingen finns. Det faktiska valresultatet i tidigare val samt vad de utvalda personerna säger sig ha röstat på i det senast föregående valet är då utgångspunkter för jämförelsen.

På detta sätt får man också en kontroll av om urvalet av individer i respektive valdistrikt är representativt för valdistriktet genom att jämföra vad de har angivit att de röstat på i senaste val med det faktiska valresultatet i valdistriktet. Metoden ger också swingen för varje individ och därigenom för hela urvalet.

Valu-systemet beräknar alltså två mått på swingen för de utvalda valdistrikten. En swing där de utvalda personernas partival i det aktuella valet jämförs med det faktiska valresultatet vid det föregående valet och en swing där jämförelsen i stället sker mot vad de själva uppger att de röstat på vid det föregående valet. De mått på swingen som erhålls vägs upp till riksnivå med hjälp av vikter svarande mot valdistriktets- och Valu-regionens storlek.

Swingen i valdistrikten vägs ihop med den skattade swingen i rösterna avgivna på postkontoren. Denna poströstswing kan endast baseras på vad de utvalda personerna angivit i fråga om hur de röstat i senaste föregående val och i det nu aktuella valet. Ingen knytning till resultat i något valdistrikt kan göras för Valu-formulär som insamlats på poströstningsställena. Vid ihopvägning av de singlar som beräknats i valdistrikt respektive postkontor har använts olika viktsfunktioner baserade på det antal Valu-formulär som insamlats vid respektive typ av lokal. Vad den beskrivna viktningen innebär för Valu-systemet framgår av de följande tabellerna där den ovägsda partifördelningen jämförs med prognosresultatet respektive aktuellt valresultat.

Valu-1991

Valu-1991 var den första vallokalsundersökningen någonsin i Sverige. Eftersom inga erfarenheter fanns fick Valu-systemet byggas från grunden. Någon prognos över valresultatet publicerades inte i valvakan i Sveriges Television. Internt inom Valu-1991 beräknades dock en viktad prognos över partifördelningen. En jämförelse mellan de ovägda partiandelarna, de viktade partiandelarna och det faktiskt erhållna valresultatet redovisas i tabell 3.2.

Tabell 3.2 Ovägd andel röster, viktad andel röster och faktiskt valresultat vid riksdagsvalet 1991.

	m	c	fp	s	v	mp	kd	nyd	övr
Ovägd andel	24,0	7,0	9,8	35,8	6,2	3,9	6,4	6,1	0,8
Viktad andel	26,8	6,6	10,1	32,3	5,8	4,1	6,5	6,9	0,9
Faktiskt valresultat	21,9	8,5	9,1	37,7	4,5	3,4	7,2	6,7	1,0

Det kan noteras att vägningen ger ett sämre resultat i jämförelse med de ovägda partiandelarna. Det var alltså tur att ingen Valu-prognos presenterades i valvakan. I stället publicerades en skattning av förändringen från föregående val, den så kallade tendensen. Avsikten var att i stora drag visa riktning och storleksordning för partiförändringarna. Den presenterade tendensen och den faktiska swingen framgår av tabell 3.3.

Tabell 3.3 Prognostiserad tendens och faktisk swing vid riksdagsvalet 1991 i jämförelse med riksdagsvalet 1988

	m	c	fp	s	v	mp	kd	nyd
Valu-tendens	+0,5	-0,6	-2,0	-6,2	-0,6	-1,2	+4,0	+6,1
Faktisk swing	+3,6	-2,8	-3,1	-5,5	-1,3	-2,1	+4,2	+6,7

Sammanfattningsvis fungerade viktssystemet inte så bra vid Valu-1991. De stora avvikelserna fanns företrädesvis bland de borgerliga partierna. Valu-1991 lyckades inte tillräckligt bra prognostisera den stora rörligheten inom det borgerliga blocket.

Valu-1994

Inför Valu 94 utökades antalet undersökningsplatser och de fördelades över riket på ett bättre sätt än vid Valu-1991. Vid Valu-1994 valde Sveriges Television att vid vallokalernas stängning publicera en prognos över röstandelar för partierna. Den presenterade, viktade Valu-prognosen visade sig också vara klart bättre än de ovägda partiandelarna i rådata (tabell 3.4).

Tabell 3.4 Ovägd andel röster, viktad Valu-prognos och faktiskt valresultat vid riksdagsvalet 1994.

	m	c	fp	s	v	mp	kd	nyd	övr
Ovägd andel	24,4	6,0	8,4	42,4	7,1	5,8	6,4	1,0	0,7
Valu-prognos	22,0	8,4	8,4	43,7	6,5	5,4	4,2	0,9	0,5
Faktiskt valresultat	22,4	7,7	7,2	45,3	6,2	5,0	4,1	1,2	1,0

Valu-1994EU

Valu-1994EU avsåg folkomröstningen om Sveriges inträde i Europeiska unionen. Här fanns tre alternativ att lägga sin röst på: Ja, Nej och Blankt. Den intressanta jämförelsen mellan ovägd andel röster, vägd Valu-prognos och faktiskt erhållit valresultat framgår ur tabell 3.5.

Tabell 3.5 Ovägd andel röster, andel röster i den viktade Valu-prognosen och faktiskt valresultat vid folkomröstningen om EU 1994

	Ja	Nej	Blankt
Ovägd andel	57,7	40,9	1,4
Valu-prognos	57,6	41,0	1,4
Faktiskt valresultat	52,3	46,8	0,9

Som framgår av resultaten fanns en stor missvisning i Valu-1994EU. Andelen Ja-röster överskattades. Den genomförda viktningen medförde heller inte någon förbättring jämfört med de faktiskt erhållna andelarna.

Huvudorsaken var att Valu-systemet vid överföring av data drabbades av ett teletekniskt bortfall som inte kunde pareras i tid. En av de datorer som samlade upp formulärsvär för vidare överföring till Valu-systemet drabbades av stillestånd när överföringen skulle ske. På detta sätt kom 788 formulär insamlade i valdistrikt från norra Sverige och 25 formulär insamlade på ett postkontor i Luleå inte att överföras till den centrala Valu-databasen. Formulären kom därför inte att ingå i prognosunderlaget.

Den ovägda andelen Ja-röster sjönk med 1,5 procentenheter när de "borttappade" formulären så småningom dök upp och kunde läggas in i Valu-systemet. Den viktade prognosen hade påverkats i ännu större utsträckning.

Valu-1994EU var den första vallokalsundersökningen i Sverige där man försökte prognostisera valresultatet i en folkomröstning. Val där man saknar jämförelsebakgrund är betydligt svårare att prognostisera än till exempel riksdagsval där man utgår från partiernas förändringar från föregående val.

Valu-1995

Med anledning av det teletekniska bortfallet vid Valu-1994EU förbättrades kontrollsystemet inför Valu-1995 (EU-parlamentsvalet), och inga problem med överföring av formulär uppstod. Ett problem inför Valu-1995 var dock att försöka uppskatta valdeltagandet och hur den gjorda uppskattningen skulle påverka Valu-prognosystemet.

Tabell 3.6 Övägd andel röster, viktad Valu-prognos och faktiskt valresultat vid EU-parlamentsvalet 1995.

	m	c	fp	s	v	mp	kd	övr
Ovägd andel	23,9	5,4	6,5	26,1	14,3	17,7	3,3	2,8
Valu-prognos	21,8	7,3	5,2	29,9	11,9	17,2	3,8	2,9
Faktiskt valresultat	23,2	7,2	4,8	28,1	12,9	17,2	3,9	2,7

Prognosystemet visade sig fungera mycket väl vid Valu-1995. Vallokalsundersökningen klarade av att prognostisera det faktiska valresultatet på ett mycket bra sätt trots att fördelningen av partiandelar i EU-parlamentsvalet 1995 kom att skilja sig kraftigt från de partiandelar som erhållits vid riksdagsvalet 1994.

Valu-1998

Vid Valu-1998 insamlades över 8.900 formulär. Cirka 6.000 av dem samlades in utanför vallokaler på valdagen. På grund av den stora mängden formulär försenades överföringen av formulär till Valu-systemet och 401 formulär som insamlats på valdagen kunde inte överföras till Stockholm i tid för att ingå i prognosystemet. Det påverkade dock inte prognosens utfall.

Tabell 3.7 Övägd andel röster, viktad Valu-prognos och faktiskt valresultat vid riksdagsvalet 1998.

	m	c	fp	s	v	mp	kd	övr
Ovägd andel	24,7	4,6	6,3	32,0	13,8	5,4	11,2	2,1
Valu-prognos	21,8	6,0	5,6	35,4	13,3	4,9	10,5	2,5
Faktiskt valresultat	22,9	5,1	4,7	36,4	12,0	4,5	11,8	2,6

Valet 1998 var ett vanligt riksdagsval och Valu-systemet fungerade bra. Viktsfunktionen som användes vägde in förändring dels från riksdagsvalet 1994, dels från EU-parlamentsvalet 1995.

Valu-1999

Inför EU-parlamentsvalet 1999 diskuterades det förväntade valdeltagandet i medierna och man var i stort överens om att det skulle bli högre än vid det tidigare EU-parlamentsvalet 1995. De av undersökningsinstituterna gjorda opinionsundersökningarna tydde också på det. Men det blev tvärtom.

En större andel väljare valde dock att rösta på posten vid detta EU-parlamentsval jämfört med vad som skett vid EU-parlamentsvalet 1995. Det hade vi räknat med och även anpassat fältarbetsperioden. Valu och dess prognosystemet fungerade också mycket väl, vilket framgår av tabell 3.8.

Tabell 3.8 Övägd andel röster, viktad Valu-prognos och faktiskt valresultat vid EU-parlamentsvalet 1999.

	m	c	fp	s	v	mp	kd	övr
Ovägd andel	20,4	5,1	15,2	23,9	17,2	10,0	7,6	0,5
Valu-prognos	19,6	5,4	14,7	25,3	16,6	9,7	8,1	0,5
Faktiskt valresultat	20,7	6,0	13,9	26,0	15,8	9,5	7,6	0,5

Valu-2002

I vallokalsundersökningen vid riksdagsvalet 2002 ägnades stor tid åt urvalet av postlokaler och valdistrikt. Posten hade förändrat sin organisation vilket påverkade poströstningen och urvalet. Valu-2002 är den största undersökningen hittills med 8.936 enkätsvar från 40 postlokaler och 80 valdistrikt. Valu-2002 fungerade väl och de skillnader som uppmättes mellan det faktiska slutgiltiga valresultatet och Valu-2002-prognosen var godtagbara.

Tabell 3.9 Övägd andel röster, viktad Valu-prognos och faktiskt valresultat vid riksdagsvalet 2002.

	m	c	fp	s	v	mp	kd	övr
Ovägd andel	13,3	6,4	14,6	38,2	11,1	6,0	8,0	2,4
Valu-prognos	15,2	6,8	13,0	37,3	10,0	5,1	9,3	3,3
Faktiskt valresultat	15,3	6,2	13,4	39,9	8,4	4,6	9,1	3,1

Ett problem med viktningen i Valu-systemet som uppträtt vid alla partipolitiska val utom ett - EU-parlamentsvalet 1995 - är att prognosystemet inte lyckats prognostisera socialdemokraternas partiandel. Underskattningen av s-andelen ligger i runda tal mellan en och två procentenheter oavsett vilken viktningmetod som använts.

Förklaringen till felskattningen kan ligga utanför prognosystemet. Bortfallet, det vill säga andelen som vägrar fylla i enkäten, kan vara något större bland socialdemokrater än för övriga partier. Av etiska skäl sker ingen systematisk

kartläggning av bortfallet, varför det dock är svårt att belägga hypotesens riktighet för vallokalsundersökningarna. Kommande Valu får försöka lösa frågan genom att ytterligare undersöka andra viktningfunktioner.

Kapitel 4

Frågeprecision

Ett problem i alla frågeundersökningar är svarsbortfall på enskilda frågor. Svartspersoner hoppar över och besvarar inte alla frågor som ingår i en studie. Problemet kan misstänkas vara speciellt stort när vi har att göra med Valu-studierna som innefattar att vi avkräver snabba svar på stående fot av svartspersonerna. Tiden för eftertanke blir begränsad. Vid tveksamhet kan det vara lätt att hoppa över en besvärlig eller närgången fråga. Erfarenheterna från våra hittills sju Valu-studier visar dock att det är ett litet problem. Svartsbortfallet i form av att deltagarna i Valu inte besvarar enskilda frågor är mycket litet när det gäller politiska frågor som t ex hur man röstar, grad av politikerförtroende, ideologisk position på vänster-högerskalan eller åsikt om EU eller EMU. Andelen personer som hoppar över politiska frågor av detta slag i Valu har i alla undersökningarna hållit sig kring beskedliga 3-4 procent. Det är ungefär samma storleksordning på bortfallet som man har på motsvarande frågor i Valundersökningarna¹⁴ och SOM-mätningarna¹⁵.

När det däremot gäller bakgrundsfrågor om de svarandes kön, ålder och yrke visar sig svarsbortfallet i Valu-studierna vara relativt stort, ibland upp emot tio procent (se tabell 4.1). I SOM-undersökningarna, som liksom Valu bygger på enkätsvar, brukar svarsbortfallet hålla sig under en procentenhet när det gäller uppgifter om kön och ålder. Det stora svarsbortfallet för åldersuppgiften i Valu-studierna kan eventuellt till en del förklaras av att Valu när det gäller ålder har bett svartspersonerna själva fylla i de två sista siffrorna på det år när de föddes, alltså "När är Du född ? 19 - - ". Svartsbortfallet när det gäller könstillhörigheten är något lägre i Valu än för ålder och yrke, men ändå relativt stort, fem procent i genomsnitt. Frågan om könstillhörigheten har oftast varit placerad som första fråga i Valu-enkäterna, och det kan ha varit ett problem. I Valu 2002 placerades

¹⁴ Valundersökningarna genomförs sedan 1950-talet av Statistiska centralbyrån och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. De omfattar urval om cirka 3000-4000 röstberättigade personer som intervjuas vid hembesök. Sören Holmberg är huvudansvarig för Valundersökningarna sedan riksdagsvalet 1979.

¹⁵ SOM-undersökningarna, med bas vid Göteborgs universitet, startade 1986 och genomförs årligen som enkätstudier med personurval omfattande 3000-6000 personer från hela Sverige i åldrarna 15-85 år. Ansvariga för SOM-studierna är Sören Holmberg, Lennart Nilsson och Lennart Weibull.

köns- och åldersfrågorna längre in i enkäten, och då blev svarsbortfallet lägre – endast 2 procent i båda fallen. Det förhållandevis stora svarsbortfallet när det gäller yrkesuppgiften i Valu - i genomsnitt 8 procent - är mindre anmärkningsvärt. Motsvarande bortfall brukar hålla sig kring 5-6 procent i SOM:s enkätundersökningar. I Valundersökningarna, som inte bygger på självfyllda enkäter utan på intervjudata, är svarsbortfallet på yrkesfrågan oftast mycket lägre, kring 1 procent.

Tabell 4.1 Internbortfall. Andel uppgift saknas för kön, ålder samt yrkesgrupp i Valu-mätningarna (procent)

	Riksdagsval				Folkomröstning	Europaparlamentsval	
	1991	1994	1998	2002	1994	1995	1999
Kön	6	4	4	2	4	4	7
Ålder	8	4	6	2	6	10	10
Yrkesgrupp	11	9	6	6	8	8	5

Kommentar: Resultaten bygger på Valu-mätningar respektive valår. "Uppgift saknas" betyder att svarspersonerna har hoppat över och inte besvarat den relevanta enkätfrågan. Andel personer som angav "aldrig yrkesarbetat" bland personer som besvarade yrkesgruppsfrågan var 4 procent 1991, 6 procent 1994 (riksdagsval), 7 procent 1994 (folkomröstning), 5 procent 1999 och 4 procent 2002.

Svarsbortfallet på de politiska frågorna i Valu är så begränsat att det knappast kan åstadkomma några nämnvärda skevheter i resultaten. Bortfallet när det gäller de sociala bakgrundsfrågorna är större och kan i princip bidra till att smärre skevheter uppstår om det är vissa grupper, som t ex äldre eller arbetare, som i första hand hoppar över och inte besvarar ålders- och yrkesfrågorna. Skevheter av detta slag drabbar dock i så fall enbart de sociala variablerna och inte marginalfördelningarna för de viktiga politiska variablerna där internbortfallet var ringa.

Den största potentiella felkällan i Valu är emellertid inte internbortfallet för olika frågor. De största felvisningarna riskerar vi att få via själva urvalet av röstlokaler och svarande, och via det relativt omfattande bortfallet av svarande vid vallokalerna. Har vi otur kan ett snett urval och det 25-30-procentiga bortfallet av svarande ge upphov till mycket större snedvridningar i Valu-resultaten än det i sammanhanget begränsade internbortfallet. Det bör vi hålla i minnet när vi nu övergår till att studera träffsäkerheten i Valu. Vi skall undersöka hur representativa Valu-deltagarna är när det gäller att avspegla den bakomliggande väljarkåren med avseende på tre sociala variabler – kön, ålder och yrkesgrupp – och fyra politiska variabler – partival, personröstning, politikerförtroende och ideologisk vänster-högerposition.

Tabell 4.2 Fördelning av Valudeltagare efter kön, ålder och yrkesgrupp (procent)

Social grupp	Riksdagsval				Folkomröstning	Europa-parlamentsval	
	1991	1994	1998	2002	1994	1995	1999
Kön							
kvinna	47	50	51	52	48	51	51
man	53	50	49	48	52	49	49
Ålder							
18-30	27	29	24	24	30	25	21
31-50	40	38	37	37	38	38	34
51-65	21	21	24	26	20	21	27
65+	12	12	15	13	12	16	18
Yrkesgrupp							
tjänsteman	52	48	52	51	51	62	61
arbetare	38	42	38	40	41	30	29
företagare	8	9	9	8	7	7	9
jordbrukare	2	1	1	1	1	1	1

Kommentar: Resultaten bygger på Valu-mätningarna respektive valår. Frågan om yrkesgrupp innehöll sammanlagt elva olika yrkeskategorier, som lagts samman till fyra grupper.

Vi börjar med de sociala variablerna. Resultaten i tabell 4.2 visar Valudeltagarnas sammansättning när det gäller kön, ålder och yrkesgrupp i de sju Valu-studier som genomförts. Jämförelsematerialet hämtar vi från statistiska centralbyråns omfattande valdeltagandeundersökningar (kön och ålder) och från Val- och SOM-undersökningarna (yrkesgrupp). Frågorna om yrkesgruppstillhörighet är utformade på samma sätt i Val- och SOM-undersökningarna som i Valu-studierna. Svarspersonerna har presenterats en lista med elva preciserade yrkesgrupper och ombetts ange vilken av dem hon eller han tillhör, alternativt tillhörde när det gäller pensionerade personer.

När det gäller könstillhörighet visar Valu-resultaten på en jämn fördelning med som max en avvikelse på ± 3 procentenheter från en exakt 50/50-fördelning. SCBs studier visar också på en jämn könsfördelning bland röstande väljare, men med en svag övervikt för kvinnor eftersom det dels finns fler kvinnor bland röstberättigade svenskar, och att kvinnor sedan valet 1976 tenderar att ha ett högre valdeltagande än män i riksdagsvalen. I folkomröstningen 1994 och i Europaparlamentsvalen visar SCBs data att männen hade ett något högre valdeltagande än kvinnorna, men totalt sett var det något fler kvinnor än män som röstade även i dessa val. SCBs exakta resultat visar på en mycket jämn könsfördelning med 51/52 procent kvinnor och 48/49 procent män bland de

röstande i riksdagsvalen och en 50/50 fördelning vid folkomröstningen 1994 och i Europaparlamentsvalen 1995 och 1999.

Resultaten när det gäller åldersfördelningen bland Valu-deltagarna visar på en systematisk skevhet i så måtto att andelen yngre röstande är överrepresenterade i Valu medan de äldsta väljarna är underrepresenterade. SCBs data visar att andelen unga röstande (18-30 år) brukar utgöra 16-20 procent i riksdagsvalen; i Valu utgör de mellan 24 och 29 procent vid riksdagsvalen. Andelen äldre väljare (65 år och uppåt) omfattar enligt SCBs studier 22-23 procent av de röstande i riksdagsvalen; i Valu utgör de enbart 12-15 procent. Samma mönster med en överrepresentation av yngre röstande och en underrepresentation av äldre kan också iaktas i Valu-studierna i samband med folkomröstningen 1994 och Europaparlamentsvalen 1995 och 1999. Andelen unga röstande överskattas med 7-10 procentenheter samtidigt som andelen äldre röstande underskattas med 8-10 procentenheter. En spekulativ förklaring kan vara att resultatet i huvudsak åstadkommit via bortfall utanför vallokaler. Äldre väljare finner det jobbigare att stanna och eventuellt leta efter glasögonen och sedan fylla i en enkät än yngre väljare som dessutom inte lika ofta behöver använda glasögon.

Utfallet när det gäller yrkesgrupp visar också på en systematisk snedhet i Valu-resultaten. Väljare som uppger att de tillhör tjänstemannagruppen tenderar att vara överrepresenterade i Valu medan arbetare är underrepresenterade. Företagare och jordbrukare däremot är representerade i ungefär riktiga proportioner. Vad som är riktiga proportioner kan naturligtvis diskuteras. Vi rör oss med ett subjektivt mått där svarspersonerna själva avgör vilken yrkesgrupp de anser att de tillhör. Resultaten från Valundersökningarna visar att andelen tjänstemän bland röstande väljare brukar hålla sig kring 44 procent i riksdagsvalen medan andelen röstande som själva klassificerar sig som arbetare brukar vara 46 procent. I Valu-studierna har andelen tjänstemän varit mellan 48 och 52 procent i riksdagsvalen och andelen arbetare mellan 38 och 42 procent. Resultaten från Europaparlamentsvalen visar på samma tendens, dvs en överrepresentation av tjänstemän och en underrepresentation av arbetare – även om andelen röstande tjänstemän är högre och andelen röstande arbetare är lägre jämfört med resultaten vid riksdagsvalen i såväl Valu-studierna som i Val- och SOM-undersökningarna. Den extra höga andelen tjänstemän och den motsvarande extra låga andelen arbetare i undersökningarna i samband med Europaparlamentsvalen avspeglar en verklighet. Valdeltagandet i Europaparlamentsvalen 1995 och 1999 sjönk i jämförelse med riksdagsvalen både bland tjänstemän och arbetare, men det minskade klart mest bland arbetare.

En tänkbar orsak till att tjänstemän har en något större tendens än arbetare att ställa upp i Valu-studierna har förmodligen att göra med utbildningsnivå och vanan/självsäkerheten i att på stort uttrycka sina åsikter med hjälp av papper och penna. Att faktorer av detta slag kan spela en roll underbyggs av att andelen röstande tjänstemän är något högre och andelen röstande arbetare är något lägre i SOM-studierna, som bygger på enkäter, än i Valundersökningarna som bygger på besöksintervjuer. Enkättekniken tycks, speciellt i en pressad situation med ont om tid som i Valu-fallet, leda till en något större underrepresentation av arbetare och en något större överrepresentation av tjänstemän än vad som är fallet vid besöksintervjuer.

Den absolut mest centrala frågan i Valu är naturligtvis frågan om vilket parti svarspersonerna röstade på: "Vilket parti har Du röstat på idag i riksdagsvalet?" Den lägger grunden för den viktigaste politiska variabeln i Valu – frågan om partivalet. Justerad och på olika sätt viktad, för att minimera kända felkällor, utgör den basen för den valprognos som vanligtvis publiceras i början av valvakån. Hur pricksäkra Valus prognoser varit redovisas i kapitel 3. Här skall vi studera hur träffsäkra resultaten från Valus partifråga har varit i sin oviktade och råa form – först i samband med riksdagsvalen (tabell 4.3 a-b) och sedan i samband med Europaparlamentsvalen (tabell 4.4). I tabell 4.5 redovisas för fullständighetens skull även motsvarande information från Valu-mätningen vid folkomröstningen om EU-medlemskapet 1994. Resultaten från Valu-studien i november 1994 gäller dock inte partival utan valet av JA-, NEJ- eller BLANK-alternativet i folkomröstningen. Valu-studien vid folkomröstningen är den klart minst träffsäkra som genomförts. En analys av bakgrund och orsaker till den dåliga folkomröstningsmätningen återfinns i kapitel 3. Här koncentrerar vi oss på Valu-mätningarna av väljarnas partival. Kontrollen av hur träffsäkra partivalmätningarna är i oviktad form är central därför att den säger någonting om hur användbara Valu-studierna är i rådataform utan olika vägningar. I valvakorna och i eftervalsdebatten har Valu-data oftast använts oviktat när det gäller olika typer av analyser utöver de raka prognoserna.

Vi kan börja med att konstatera att svartsbortfall inte är något problem när det gäller partivalsfrågan. Andelen personer som inte uppgivit vilket parti de röstat på har genomgående varit låg i Valu-studierna, mellan 1 och 4 procent. Om vi sedan jämför de råa Valu-siffrorna med det verkliga valresultatet blir träffsäkerheten hyfsat god. Träffsäkerheten har enkelt mätts som den genomsnittliga procentavvikelsen per parti mellan Valu-utfallen och valresultaten. Resultaten visar att snitten har varierat mellan som bäst 0,8 i Europaparlamentsvalet 1999 till som sämst 1,5 i riksdagsvalet 1998.

Tabell 4.3.a Övägd partifördelning i Valu jämfört med valresultaten vid riksdagsvalen 1991 och 1994 (procent).

partival	övägt resultat i Valu 1991	officiellt valresultat 1991	avvikelse	övägt resultat i Valu 1994	officiellt valresultat 1994	avvikelse
m	24,0	21,9	+2,1	24,0	22,4	+1,6
c	7,0	8,5	-1,5	6,3	7,7	-1,4
fp	9,8	9,1	+0,7	8,4	7,2	+1,2
kd	6,4	7,2	-0,8	4,3	4,1	+0,2
s	35,8	37,7	-1,9	42,1	45,2	-3,1
v	6,2	4,5	+1,7	7,1	6,2	+0,9
mp	3,9	3,4	+0,5	6,0	5,0	+1,0
nyd	6,1	6,7	-0,6	1,1	1,2	-0,1
övriga	0,8	1,0	-0,2	0,7	1,0	-0,3
summa procent	100,0	100,0		100,0	100,0	
andel uppgift saknas	4			2		
genomsnittlig avvikelse			1,1			1,1

Tabell 4.3.b Övägd partifördelning i Valu jämfört med valresultaten vid riksdagsvalen 1998 och 2002 (procent).

partival	övägt resultat i Valu 1998	officiellt val-resultat 1998	avvikelse	övägt resultat i Valu 2002	officiellt valresultat 2002	avvikelse
m	24,6	22,9	+1,7	13,3	15,3	-2,0
c	4,6	5,1	-0,5	6,4	6,2	+0,2
fp	6,3	4,7	+1,6	14,6	13,4	+1,2
kd	11,2	11,8	-0,6	7,9	9,1	-1,2
s	32,0	36,4	-4,4	38,2	39,9	-1,7
v	13,8	12,0	+1,8	11,1	8,4	+2,7
mp	5,4	4,5	+0,9	6,0	4,6	+1,4
övriga	2,1	2,6	-0,5	2,5	3,1	-0,6
summa procent	100,0	100,0		100,0	100,0	
andel uppgift saknas	3			2		
genomsnittlig avvikelse			1,5			1,4

Tabell 4.4 Övägd partifördelning i Valu jämfört med valresultaten vid Europaparlamentsvalen 1995 och 1999 (procent).

partival	övägt resultat i Valu 1995	officiellt valresultat 1995	avvikelse	övägt resultat i Valu 1999	officiellt valresultat 1999	avvikelse
m	23,9	23,2	+0,7	20,4	20,7	-0,3
c	5,4	7,2	-1,8	5,1	6,0	-0,9
fp	6,5	4,8	+1,7	15,2	13,9	+1,3
kd	3,3	3,9	-0,6	7,6	7,6	±0,0
s	26,1	28,1	-2,0	23,9	26,0	-2,1
v	14,3	12,9	+1,4	17,2	15,8	+1,4
mp	17,7	17,2	+0,5	10,1	9,5	+0,6
övriga	2,8	2,7	+0,1	0,5	0,5	±0,0
summa procent	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
andel uppgift saknas	2			1		
genomsnittlig avvikelse			1,1			0,8
max avvikelse			-2,0 s			-2,1 s

Tabell 4.5 Övägd röstfördelning i Valu jämfört med resultatet i folkomröstningen om EU-medlemskap 1994 (procent).

	övägt resultat i Valu vid folkomröstningen 1994	officiellt resultat i folkomröstningen 1994	avvikelse
ja	57,1	52,3	+4,8
nej	41,7	46,8	-5,1
blankt	1,2	0,9	+0,3
summa procent	100,0	100,0	
andel uppgift saknas	2		
genomsnittlig avvikelse			3,4
max avvikelse			-5,1 nej

Valus övägda felvisning har alltså genom åren hållit sig kring 1 procentenhet per parti. En acceptabel men inte särskilt märkvärdig precision. Motsvarande värden för genomsnittsavvikelsen per parti brukar t ex hålla sig kring 0,7 procent i både SOM-studierna och i Valundersökningarna i samband med riksdagsval.

När det gäller Europaparlamentsvalen har Valundersökningarna uppvisat något större avvikelser per parti, kring 1 procentenhet i genomsnitt, dvs ungefär samma precisionsnivå som Valu-studierna har uppnått vid EU-parlamentsvalen.

När man funderar över vilka faktorer som kan ligga bakom felvisningarna i Valus partisiffror är det användbart att studera utfallen för de olika partierna. Det visar sig då att det finns vissa genomgående tendenser. Socialdemokraternas valresultat har t ex underskattats i varje Valu, som mest i riksdagsvalet 1999 med hela -4,4 procentenheter. Även centerpartiets röstandelar underskattas ofta i Valu; störst avvikelse noterades i Europaparlamentsvalet 1995 med -1,1 procentenheter. De partier som tenderar att få för höga siffror i Valus ovägd resultat är fyra – moderaterna, folkpartiet, vänsterpartiet och miljöpartiet. Moderaternas valresultat har överskattats i alla Valu utom två, de som gjordes vid Europaparlamentsvalet 1999 och riksdagsvalet 2002. Folkpartiet, vänsterpartiet och miljöpartiet har fått något för höga siffror i alla Valu-studier. I genomsnitt har Valu överskattat valresultatet med något över en procentenhet för fp och v och med något under en procentenhet för m och mp.

Systematiken i felvisningarna antyder att ett fåtal iakttagbara faktorer kan ligga bakom. Underskattningen av centerpartiet kan exempelvis till en del förklaras av att Valus urval av valdistrikt och postlokaler leder till en viss underrepresentation av röstande på landsbygden. Underrepresentationen av äldre väljare i Valu kan också vara en faktor bakom de låga c-siffrorna. Centerpartiet har sitt starkaste röststöd bland äldre väljare. Den systematiska underskattningen av socialdemokraterna har förmodligen också att göra med att äldre väljare är underrepresenterade i Valu. Även socialdemokraterna har sitt starkaste stöd bland äldre väljare. Dessutom är naturligtvis underrepresentationen av arbetare i Valu-studierna en viktig faktor. Klassröstningen har minskat i Sverige, men arbetare är fortfarande socialdemokraternas klart starkaste stödgrupp bland väljarkåren.

De fyra partier (m, fp, v, mp) vars valresultat brukar överskattas i Valus ovägd siffror har alla det gemensamt att det oftast under senare år haft sitt starkaste röststöd bland unga väljare och ett svagare stöd bland äldre röstande. Ungdoms väljare tenderar att vara överrepresenterade i Valu-studierna medan äldre är underrepresenterade. Två av partierna (m, fp) har också ett relativt sett starkt röststöd i tjänstemannagruppen, och tjänstemän liksom yngre väljare tenderar att vara överrepresenterade i Valu. Vi talar inte om några dramatiska effekter eller om några stora felvisningar, men de sociala skevheterna i sammansättningen av Valu-deltagarna har fått vissa konsekvenser. Underrepresentationen av äldre och arbetare och överrepresentationen av yngre och tjänstemän leder till att

socialdemokraterna och centerpartiet underskattas något medan moderaterna, folkpartiet, vänsterpartiet och miljöpartiet överskattas.

Men det förtjänar ånyo att betonas att vi överlag talar om förhållandevis små partiavvikelser, i genomsnitt endast 1,28 procentenheter över alla partier vid riksdagsvalen. Och den felvisningen sjunker sedan ytterligare till i genomsnitt 0,85 när siffrorna slutvägs för prognosen. Att ett medelfel på 0,85 procentenheter är ett minst sagt acceptabelt resultat framgår väl av sammanställningen i tabell 4.6 där vi jämför träffsäkerheten hos nordiska valdagsundersökningar¹⁶ under perioden 1991–2002. Alla prognosema har på olika sätt vägt.

Tabell 4.6 Träffsäkerheten hos nordiska valdagsundersökningar 1991 – 2002

	Valår	Genomsnittlig procentavvikelse från det rätta valresultatet	Datainsamlingsmetod
Norge MMI/NRK	1997	0,35	Telefon
Danmark Gallup/DR	1994	0,37	Telefon
Norge MMI/NRK	2001	0,47	Telefon
Danmark Gallup/DR	1998	0,55	Telefon
Sverige Sifo/TV4	1994	0,60	Telefon
Sverige Demoskop/TV4	1998	0,60	Telefon
Sverige Valu/SVT	1999	0,61	Enkät utanför vallokal
Sverige Valu/SVT	1994	0,61	Enkät utanför vallokal
Sverige Valu/SVT	1995	0,63	Enkät utanför vallokal
Norge Feedback/TV2	1993	0,63	Telefon
Danmark Gallup/DR	2001	0,73	Telefon
Danmark AIM/TV2	1998	0,76	Telefon
Sverige Valu/SVT	2002	0,78	Enkät utanför vallokal
Norge Gallup/TV2	2001	0,80	Telefon
Norge Gallup/TV2	1997	0,88	Telefon
Sverige Valu/SVT	1998	0,88	Enkät utanför vallokal
Norge MMI/NRK	1993	0,89	Enkät utanför vallokal
Sverige Valu/SVT	1991	1,11	Enkät utanför vallokal
Sverige Demoskop/TV4	2002	1,13	Telefon
Sverige Gfk/TV4	1991	1,24	Enkät utanför vallokal

Kommentar: Resultaten gäller prognoser i samband med parlamentsval. Snittfelen har beräknats som den genomsnittliga avvikelsen per parti jämfört med det faktiska valresultatet. Antalet partier, inklusive en grupp övriga partier, som ingått i beräkningarna har varierat mellan 8 och 11.

¹⁶ Begreppet valdagsundersökningar omfattar alla undersökningar som sker på valdagen, alltså såväl genom anonyma skriftliga enkätsvar från väljare när de lämnar vallokalen (SVT Valu) som t ex muntliga enkätsvar i telefonintervjuer med röstberättigade medborgare.

Bästa mätningen hittills har gjorts av norska NRK i samarbete med opinionsmätningstinstitutet MMI vid valet 1997. Studien gjordes som en telefonundersökning och snittfelet per parti blev låga 0,35. Sämsta prognosen har åstadkommit av svenska TV4 och institutet Gfk vid valet 1991. Medelfelet blev 1,24. Sveriges Televisions Valu-prognoser har som bäst uppvisat en genomsnittlig partiavvikelse på 0,61 (1994 och 1999).

Personröstning, liksom partival, är beteenden som kan jämföras mellan Valu och verkligheten. Och då kan överrepresentationen av tjänstemän och yngre väljare i Valu vara en av förklaringarna till att Valu-studierna hittills uppvisat något för höga siffror för andelen personer som personröstat. Skillnaderna är inte stora, men tjänstemän och yngre väljare personkryssade något flitigare än arbetare och äldre väljare i personvalspremiären 1998. Internbortfall på frågan om personröstning är inte något större problem i Valu-mätningarna. Andelen svarspersoner som hoppat över att besvara frågan om personröstning i Valu har varit 5 respektive 7 procent vid riksdagsvalen 1998 och 2002 och endast 2 procent vid Europaparlamentsvalen 1995 och 1999. Någon annan faktor måste vara huvudorsaken till att andelen personröstare tenderar att överskattats i Valu. Överskattningen har varit 5, 9, 2 respektive 9 procentenheter i studierna 1995, 1998, 1999 och 2002. Någon motsvarande överrepresentation återfinns inte i Valundersökningarna eller i SOM-studierna. En påtaglig förklaring till att andelen personröstare överskattas något i Valu skulle kunna vara att det är lättare att fortsätta och kryssa i rutor utanför vallokalen om man redan kryssat i en ruta inne i vallokalen. Personkryssare är mer komfortabla med att använda penna - såväl inne i vallokalen som utanför, därför blir de något överrepresenterade i Valu-studierna.

Resultaten i tabellerna 4.7 och 4.8 visar hur Valu har fungerat när det gäller mätningen av två centrala politiska attitydvariabler - väljarnas grad av förtroende för politiker och väljarnas placering på den ideologiska vänster-högerdimensionen. Andelen personer som hoppar över förtroendefrågan eller ideologifrågan utan att kryssa för något svarsalternativ är liten, endast mellan 2 och 7 procent. Här är det egentligen inte korrekt och tala om internbortfall, eftersom det är helt naturligt att undvika att besvara frågorna om man inte har någon åsikt när det gäller politikerförtroende eller någon uppfattning om var man står på vänster-högskalan. Frågorna omfattar inte några explicita vet-inte-alternativ, alltså kan svarspersoner utan åsikter inte göra annat än att inte besvara dem.

Tabell 4.7 Politikerförtroende (procent)

fråga: "Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för svenska politiker?"

politikerförtroende	Riksdagsval				EU-parlamentsval	
	1991	1994	1998	2002	1995	1999
mycket stort	5	4	3	5	4	3
ganska stort	40	42	38	49	41	40
ganska litet	42	42	44	37	41	43
mycket litet	13	12	15	9	14	14
summa procent	100	100	100	100	100	100
andel uppgift saknas	4	5	2	2	2	3

Kommentar: Resultaten bygger på Valu-mätningar respektive valår. Förtroendefrågan fanns inte med i Valu-studien vid folkomröstningen 1994.

Tabell 4.8 Ideologisk vänster-högerposition (procent)

fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högskala. Var någonstans skulle Du placera in Dig själv?"

ideologisk position	Riksdagsval				Folkomröstning 1994	Europaparlamentsval	
	1991	1994	1998	2002		1995	1999
klart till vänster	14	16	17	19	13	17	16
något till vänster	20	24	24	25	24	26	25
varken eller	26	26	21	22	28	22	21
något till höger	25	21	25	22	22	23	24
klart till höger	15	13	14	12	13	12	14
summa procent	100	100	100	100	100	100	100
andel uppgift saknas	6	7	3	3	6	3	2

Kommentar: Resultaten bygger på Valu-mätningar respektive valår.

Någon sann verklighet finns heller inte att jämföra resultaten emot. Förtroende och vänster-högerposition är attityder i människors huvuden, inte beteenden som kan registreras externt. Vad som emellertid kan göras är att jämföra Valu-resultaten med motsvarande resultat från Valundersökningarna och SOM-studierna. I Valundersökningarna och i SOM-studierna har förtroendefrågan

ställt på samma sätt som i Valu. I SOM-studierna ingår dessutom Valus vänster-högerfråga i exakt likalydande form.

Resultaten är mycket uppmuntrande, speciellt när det gäller mätningen av väljarnas ideologiska vänster-högerposition. Utfallen i Valu med en högerövertikt i valet 1991 och en vänsterövertikt vid valen 1994, 1998 och 2002 återfinns också i SOM-studierna. Skillnaderna är också mycket små om vi ser på andelen röstande som placerar sig till vänster respektive till höger i de båda undersökningarna, som mest 3-4 procentenheter. I allt väsentligt har alltså Valu och SOM kommit fram till samma resultat när undersökningarna har genomförts ungefär samtidigt i samband med riksdagsvalen. Större delen av SOM-enkäterna besvaras under oktober månad efter valen.

Överensstämmelsen mellan Valus och Valundersökningens respektive SOMs resultat när det gäller politikerförtroendet är också någorlunda bra, men inte lika bra. Det finns en systematisk skillnad för alla undersökningstillfällen, med undantag för studierna i samband med Europaparlamentsvalet 1999, som innebär att graden av politikermissstro är genomsnittligt 7 procentenheter lägre i Valu än i Valundersökningarna vid riksdagsvalen (andel mycket eller ganska litet förtroende sammanslaget). När förtroendefrågan mättes i SOM 1998 och 2002 blev resultaten ungefär som i Valundersökningen, vilket innebär att andelen röstande med en hög politikermissstro tenderar att bli något högre i Valundersökningarna och i SOM än i Valu. En mycket enkel men rimlig förklaring till att denna skillnad uppstår kan vara att det är lättare att uttrycka politikermissstro någon eller några veckor efter valdagen, som är fallet när det gäller Val- och SOM-undersökningarna, än på själva valdagen utanför vallokalen när man just har röstat, som är fallet i Valu. Skillnaden i andelen väljare som uttrycker politikermissstro i Valu respektive i Val- och SOM-undersökningarna skall alltså inte tolkas som om något resultat är mest riktigt. Med stor sannolikhet är båda uppsättningarna resultat riktiga vid respektive mättillfälle. Vi vet från andra studier att graden av förtroende för partier och politiker tenderar att var högre valår än under mellanvalsperioderna. Det är mycket troligt att väljarnas förtroende för politiker är högre på själva valdagen än någon eller några veckor senare när eftervalsdebatten pågår och eftertankens kränka blekhet satt in.

Sammanfattningen kan göras mycket enkel. Precisionen i Valus mätningar av politiska attityder och beteenden är fullt acceptabel och i flera fall överraskande bra. När det gäller sociala bakgrundsförhållanden har Valu vissa problem. Svarsbortfallen är ibland något höga och det finns en systematisk underrepresentation av äldre väljare och arbetare och en systematisk

överrepresentation av yngre väljare och tjänstemän. En konsekvens av denna skevhet är att socialdemokraterna och centerpartiet tenderar att var något underrepresenterade i Valus ovägda rådata medan moderaterna, folkpartiet, vänsterpartiet och miljöpartiet tenderar att vara något överrepresenterade. Vi talar dock inte om några dramatiska felvisningar, i genomsnitt är det 1-2 procentenheters avvikelser från valresultaten. Det är något vi kan leva med i oviktade råsiffror, speciellt som vi kan ta hänsyn till det i slutsatser och analyser.

□

*Kapitel 5***Väljarbeteende enligt Valu**

Huvudsyftet med Valu-studierna är att möjliggöra analyser av valutgången byggda på studier av väljarnas beteende på valdagen. *Anno dazumal*, i de gamla valvakorna innan vi hade tillgång till vallokalsundersökningar, visste vi i stort sett inte mer än hur rösterna fördelade sig geografiskt. Vi kunde visa och spekulera kring hur valvinden blåste i t ex Norrland, i storstäderna eller i områden drabbade av stor arbetslöshet. Analystekniken var en förenklad variant av ekologisk valanalys. I brist på bättre ägnade vi mycket tid och tankemöda åt annat än väljarnas beteende, t ex åt de oräknade söndagspoströsterna som kunde förändra valutgången med någon eller några tiondelar.

Faktorer som verkligen spelade en roll för väljarnas röstande och för hur valen gick talade vi om mer principiellt och teoretiskt, men ofta i tomme eftersom vi inte hade någon aktuell information. På valkvällen visste vi inte hur olika sociala grupper röstat, hur partibytarströmmarna gått, vilken roll partiledarna spelat eller vilka som varit de viktiga valfrågorna för väljarna. Vi famlade naturligtvis inte i ett totalt mörker. Opinionsinstitutens mätningar före valen fanns att tillgå och kunskap om väljarnas beteende i tidigare val var användbar. Många mönster i väljarnas beteende går igen i val efter val. Men det är ingen tvekan om att introduktionen av Valu-studierna innebar en smärre revolution för oss som hade i uppdrag att kommentera hur och varför valen gick som de gick. Bara att kunna veta och kunna berätta sådana enkla saker som hur män och kvinnor, unga och gamla, arbetare och företagare röstat och eventuellt förändrat sitt partival, och vilka frågor de pekade ut som viktiga, är en radikal förbättring. Konkretionen i kommentarerna ökar samtidigt som utrymmet för önsketänkande och spekulationer minskar. Partiernas representanter och andra kan inte lika okontrollerat tolka väljarnas utslag som det passar dem och därigenom förgylla valframgångar eller bortförklara förluster. Valu-resultaten sätter vissa bestämda ramar och begränsar därmed möjligheterna att torgföra propagandistiska eller idiosynkratiska tolkningar av valresultaten.

I det följande skall vi presentera några resultat från Valu-studierna som illustrerar hur användbara de är både när det gäller att analysera svenskt väljarbeteende och att ge underlag för valkommentarer. Vi koncentrerar oss på fem centrala fenomen – rörligheten i valmanskåren, sambandet mellan social grupptillhörighet och partival, åsiktsröstning, viktiga sakfrågor för väljarna samt partiledarnas betydelse. Resultaten hämtas från alla Valu-studierna, men med en viss tonvikt på den senaste i samband med riksdagsvalet 2002. I flera fall kommer tidsserier som täcker hela perioden sedan 1991 att redovisas.

Den ökade rörligheten i valmanskåren är en av de mest betydelsefulla förändringar som har inträffat bland svenska väljare. Valundersökningarnas mätserie som går tillbaka till 1950-talet visar på en långsiktig tendens till en klart ökande rörlighet när det t ex gäller partibyten mellan valen; en tendens som accelererat under 1990-talet. Parat med denna utveckling finns en tendens till att valrörelsernas betydelse vuxit, manifesterat bland annat genom att allt fler väljare skjuter upp sitt partivalsbeslut till valspurten. På 1950- och 1960-talen bytte max cirka 10-15 procent av röstande väljare parti och de allra flesta (75-80 procent) hade bestämt sitt partival långt innan valrörelserna drog igång. Idag är bilden helt annorlunda. Valu-resultaten i tabellerna 5.1 och 5.2 och i figur 5.1 visar - precis som Valundersökningarna - på mycket mer rörliga och tvekan- de väljare idag.

Tabell 5.1 Tidpunkt för partivalsbeslut i riksdags- och Europaparlamentsvalen 1991-2002 (procent)

fråga: "När bestämde Du Dig för vilket parti Du skulle rösta på i årets riksdagsval?"

fråga: "När bestämde Du Dig för hur Du skulle rösta i EU-parlamentsvalet?"

tidpunkt	Riksdagsval				Europaparlamentsval	
	1991	1994	1998	2002	1995	1999
idag	11	12	12	12	19	18
under senaste veckan	16	16	20	20	24	24
tidigare under valrörelsen	18	16	18	20	16	18
visste sedan länge hur jag skulle rösta	55	55	50	48	41	40
summa procent	100	100	100	100	100	100
andel uppgift saknas	4	1	2	2	2	1

Tabell 5.2 Tidpunkt för röstningsbeslut i folkomröstningen 1994 (procent)

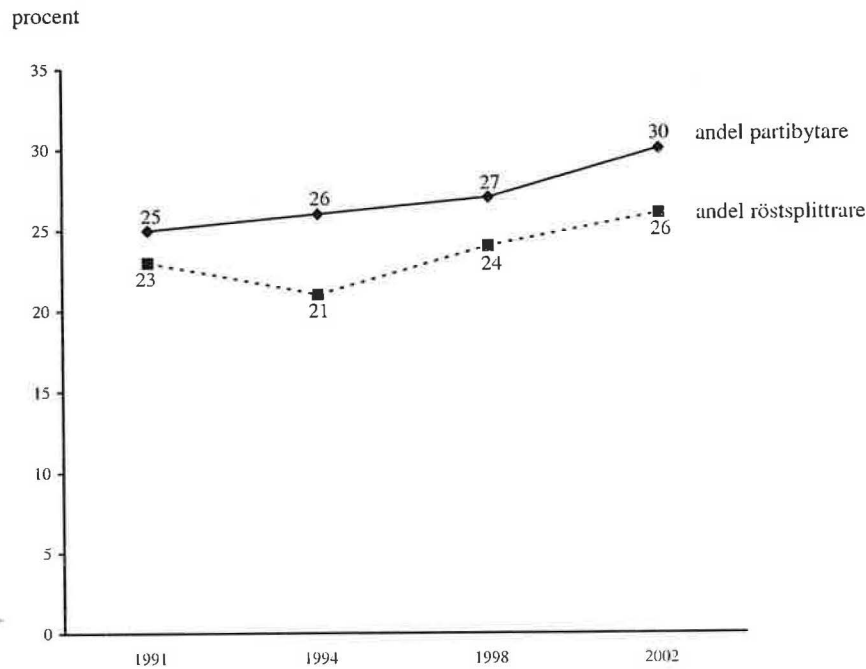
fråga: "När bestämde Du Dig för hur Du skulle rösta i folkomröstningen?"

tidpunkt	Folkomröstning 1994
idag	11
under senaste veckan	21
tidigare under folkomröstningskampanjen (efter riksdagsvalet den 18 september)	13
tidigare under 1994	19
visste sedan länge hur jag skulle rösta	36
summa procent	100
andel uppgift saknas	1

Andelen röstande som uppger att de bestämt sitt partival sedan länge har under 1990-talet sjunkit ned till omkring 50 procent i riksdagsvalen och till endast 40 procent i Europaparlamentsvalen. Det är främst unga väljare som tenderar att fatta sitt röstningsbeslut sent. Pensionärer vet oftare sedan länge hur de skall rösta. Men andelen som beslutar sig sent ökar även bland de äldsta väljarna. Skillnaden mellan män och kvinnor är liten, men andelen kvinnor som bestämmer sig sent är något högre än bland män. Nya och mindre partier tenderar att ha en större andel av sina väljare som bestämmer sig sent (nyd, mp, kd, fp). De lever farligt under valrörelserna, mellan hopp och förtvivlan. Valspurten kan avgöra om det blir succé eller fiasko.

Den nya väljarrörligheten mätt som andel partibytare eller som andel röstsplitrare syns också tydligt i Valu-materialet. Cirka 25-30 procent av väljarna i Valu-studierna anger att de röstat på ett annat parti än vid föregående riksdagsval. Och trenden är uppåtgående. Andelen personer som anger att de röstat på olika partier i riksdags- respektive kommunvalen är något lägre, mellan 21-26 procent. När systemet med gemensam valdag infördes i Sverige vid valet 1970 var det endast 6 procent av väljarna som på detta sätt delade sina röster. Röstsplitringen har ökat markant bland svenska väljare. En tolkning kan vara att väljarna medvetet börjat tillvarata chansen att sända skilda signaler, som den gemensamma valdagen möjliggör.

Figur 5.1 Andel partibytare respektive röstsplittrare i valen 1991 – 2002 (procent)

Kommentar: Röstsplittrare har definierats som väljare som röstar på olika partier i de samtidiga riksdags- och kommunvalen.

Valu-resultaten ger också besked om vart de rörliga partiväljarna går – från vilka partier bytena sker och till vilka partier bytena går. Resultaten i tabell 5.3 sammanfattar hur väljarströmmarna mellan partierna såg ut vid riksdagsvalet 2002. Analysen bygger på väljarnas uppgifter om hur de röstade i de båda riksdagsvalen 1998 respektive 2002. Vi kan studera partiernas vinster och förluster till varandra och hur partierna lyckades bland förstagångsväljarna (ej röstberättigade 1998) respektive bland icke-röstare i förra valet (icke-röstning 1998). Det bör kanske påminnas om att en viktig information som vi inte kan få fram via Valu är hur mycket de olika partierna förlorar till soffan, dvs till icke-röstning. Personer som inte röstar ingår inte i vallokalsundersökningar, därför kan vi inte studera partiernas olika tapp till soffan med hjälp av Valu-data.

Tabell 5.3 Partibytan mellan riksdagsvalen 1998 och 2002 (procent)

parti i riksdagsvalet 1998	parti i riksdagsvalet 2002								summa procent	antal personer
	v	s	mp	c	fp	kd	m	övr		
v	61	24	7	1	2	2	0	3	100	959
s	5	83	2	1	4	2	2	1	100	2 960
mp	9	12	57	8	6	4	3	1	100	373
c	2	6	4	65	13	6	2	2	100	421
fp	2	10	3	3	72	4	5	1	100	594
kd	1	7	3	5	19	58	6	1	100	593
m	0	4	1	4	21	8	60	2	100	1 426
övriga	2	9	3	6	8	6	8	58	100	89
blankt	11	27	11	5	22	4	12	8	100	110
ej röstande 1998	11	32	9	8	17	6	12	5	100	289
ej röstberättigad 1998	19	30	10	6	13	5	13	4	100	536

Kommentar: Resultaten kommer från Valu 2002. Uppgifterna om partival 1998 bygger på en minnesfråga: "Vilket parti röstade Du på i riksdagsvalet 1998?" Andel uppgift saknas var 3 procent. Partivalet 2002 fastställdes med hjälp av följande fråga: "Vilket parti har Du röstat på idag i riksdagsvalet?"

Väljarströmmarna 2002 illustrerar mycket väl att blockpolitiken fortfarande spelar en mycket stor roll för hur väljarna byter parti. Större delen av alla byten mellan valen 1998 och 2002 skedde inom blocken. Folkpartiet, valets stora segrare, vann mest röster från andra borgerliga partier. Vänsterpartiets förluster gick i första hand till socialdemokraterna och bestod till stor del av väljare som 2002 återvände till socialdemokraterna efter en tillfällig flirt med vänsterpartiet 1998.

Sejerpartier i val brukar ofta gå extra bra bland förstagångsväljare. Men det gjorde inte folkpartiet 2002. De partier som 2002, precis som tidigare, hade ett klart starkare röststöd bland ungdomen än bland äldre var vänsterpartiet och miljöpartiet. Socialdemokraterna var fortfarande 2002 relativt svaga bland förstagångsväljare. Partiet har sedan många val tillbaka sitt starkaste stöd bland äldre väljare.

När det gäller att analysera varför svenska väljare röstar som de gör är yrkestillhörigheten fortfarande en av de viktigaste faktorerna. Klassröstningen har visserligen minskat men den existerar alltfört och nivån har inte minskat under 1990-talet. Valu-resultaten i tabell 5.4 understryker slutsatsen att klassröstningen fortfarande är betydande i Sverige och att den inte minskat

under det senaste decenniet. Analysen visar hur medlemmar i olika fackliga organisationer röstat men också vilka partier företagare har stött.

Tabell 5.4 Hur röstar fackmedlemmar respektive företagare? (procent)

yrkesgrupp	parti i riksdagsvalen									Summa procent
	m	c	fp	kd	s	v	mp	nyd	övr	
LO-medlemmar										
1991	9	6	5	4	56	9	2	7	2	100
1994	9	4	3	2	66	10	4	1	1	100
1998	8	4	2	7	53	21	4	-	2	100
2002	4	4	6	6	59	14	4	-	3	100
TCO-medlemmar										
1991	26	7	11	7	32	7	3	6	1	100
1994	22	6	10	4	43	7	7	0	1	100
1998	22	5	7	12	33	14	6	-	1	100
2002	10	7	17	8	39	12	6	-	1	100
SACO-medlemmar										
1991	33	5	24	6	14	6	8	4	0	100
1994	30	4	18	5	25	9	8	1	0	100
1998	30	4	12	12	20	13	7	-	1	100
2002	15	5	23	7	26	12	11	-	1	100
Företagare										
1991	44	5	11	7	15	2	4	11	1	100
1994	50	5	11	5	18	5	5	1	0	100
1998	45	6	7	15	14	6	5	-	2	100
2002	25	13	17	10	21	6	5	-	3	100

Kommentar: Frågan om fackmedlemskap löd: "Är Du medlem i någon fackförening?" med svarsalternativen: "Ja, LO-förbund; Ja, TCO-förbund; Ja, SACO-förbund; Nej."

Kontrasten mellan hur LO-medlemmar och företagare röstar illustrerar mycket påtagligt den svenska klassröstningen. En klar majoritet av LOs medlemmar röstar på socialdemokraterna eller vänsterpartiet (74 procent 1998, 73 procent 2002) medan en lika stor majoritet bland företagare röstar borgerligt (73 procent 1998, 65 procent 2002). Företagare är en av moderaternas allra starkaste väljargrupper; cirka hälften av Sveriges företagare brukar rösta på moderaterna, dock inte 2002 då endast 25 procent av företagarna stödde moderaterna. LO-medlemmar har på ett liknande sätt varit bland socialdemokraternas mest trogna

väljare. Och det gällde fortfarande i valen 1998 och 2002, men vänsterpartiet har börjat utmana socialdemokraterna bland LOs medlemmar. Enligt Valu röstade hela 21 procent av medlemmarna i LO på vänsterpartiet 1998 – en rekordhög andel, men 2002 sjönk den andelen till 14 procent.

Folkpartiets förhållandevis starka stöd bland SACO-medlemmar är värt att notera (23 procent 2002). Man kan fortfarande kalla folkpartiet för docentpartiet. Men man kan inte längre kalla folkpartiet för partiernas Hallsberg – en väntsal för partibytare. Folkpartiet brukar ha en mycket rörlig väljarkår och tappa många väljare i valen. Men så icke 2002. Folkpartiet var 2002 tillsammans med socialdemokraterna de mest framgångsrika partierna när det gällde att behålla sina väljare från 1998.

Att dela in människor i sociala grupper och klasser härstammar från 1800-tals sociologi och från marxistisk teoribildning. *Public Choice*-skolan är en mer modern företeelse men även den delar in människor i olika grupper. Men klassindelningar är inte det centrala. Det viktiga är istället vilken sektor människor verkar i – den offentliga eller den privata. När det gäller röstning är teorin att sektorstillhörighet, inte klasstillhörighet, påverkar väljarnas partival.

Tabell 5.5 Partival i riksdagsvalen bland väljare verksamma i offentlig respektive privat sektor (procent)

fråga: "Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?"

sektor		parti i riksdagsvalen									summa procent
		m	c	fp	kd	s	v	mp	nyd	övr	
offentlig	1991	20	7	12	7	34	7	5	6	2	100
	1994	18	6	8	4	47	9	7	1	0	100
	1998	17	4	7	11	35	18	6	-	2	100
	2002	9	6	14	8	40	14	7	-	2	100
privat	1991	32	6	9	5	31	5	3	8	1	100
	1994	30	5	9	3	41	6	5	1	0	100
	1998	31	4	6	11	61	11	4	-	2	100
	2002	17	6	16	9	36	8	5	-	3	100

Kommentar: Antal svarpersoner som uppgivit att de "aldrig yrkesarbetat" var 1991 fyra procent, 1994 sju procent, 1998 sju procent och 2002 fyra procent. Andel uppgift saknas var elva procent 1991, tretton procent 1994, sju procent 1998 och sju procent 2002.

Offentliganställda röstar socialistiskt för att rädda sina jobb medan verksamma i privat sektor röstar borgerligt för att få ned skatterna och minska den offentliga sektorn. Empiriska data har hittills inte givit något starkare stöd åt en hypotes av detta slag. Offentligt respektive privat verksamma väljare röstar än så länge inte speciellt olika. Röstningsskillnaderna efter klasslinjer är fortfarande klart större än röstningsskillnaderna efter sektorstillhörighet. Resultaten i tabell 5.5 visar dock att det ligger någonting i hypotesen om sektorsröstning. Socialdemokraterna och vänsterpartiet tenderar att få ett något starkare stöd bland offentliganställda medan det är tvärtom för framförallt moderaterna som har ett klart starkare röststöd bland väljare verksamma i privat sektor.

En faktor som oftast glöms bort när man diskuterar vad som påverkar svenska väljares röstning är religionen. Kyrksamheten har visserligen avtagit. Sverige har blivit ett av världens mest sekulariserade länder. Men sambandet mellan religiöst engagemang och röstning har inte försvunnit. Den gamla sanningen att kyrksamma väljare röstar mer borgerligt än väljare som aldrig går i kyrkan gäller fortfarande. Sambandet har försvagats över tid, men inte under de senaste åren.

Resultaten i tabell 5.6 visar tydligt att framförallt kristdemokraterna men också centerpartiet får ett klart starkare stöd bland kyrkfolket än bland människor som sällan eller aldrig går i kyrkan. För vänsterpartiet men också för socialdemokraterna är det tvärtom – mer stöd bland väljare som inte går i kyrkan än bland väljare som regelbundet besöker gudstjänster. Kristdemokraterna är speciellt starka bland de allra mest regelbundna kyrkobesökarna (39 procent röstade kd 1998, 37 procent 2002); här konkurrerar partiet framgångsrikt ut moderaterna som endast stöddes av 15 procent 1998 och 8 procent 2002.

Tabell 5.6 Kyrkogång och partival i riksdagsvalet 2002 (procent)

fråga: "Hur ofta brukar Du gå till gudstjänst eller möte i någon kyrka/religiöst samfund?"

kyrkogång	parti i riksdagsvalet 2002								summa procent
	m	c	fp	kd	s	v	mp	övr	
minst en gång i månaden	8	9	13	37	22	5	4	1	100
några gånger om året	14	11	15	10	37	7	5	1	100
mera sällan	15	6	14	6	41	10	6	3	100
aldrig	13	3	15	3	40	16	7	3	100

Kommentar: Resultaten från Valu 2002. Andelen som ej besvarar frågan är 2 procent.

Valu omfattar inte någon enkätfråga om vilken kyrka människor går till. Från andra undersökningar vet vi dock att kristdemokraternas absolut starkaste väljargrupp är frikyrkobesökare. Enligt Valundersökningen röstade något över 60 procent av regelbundna frikyrkobesökare på kristdemokraterna 1998. Kyrkan och religionen spelar fortfarande en roll för hur svenska väljare röstar.

Invandrare som blivit svenska medborgare och därmed fått rösträtt i riksdagsvalet har numera blivit så många att deras röstningsbeteende kan studeras i Valu-materialet. De första resultaten från en sådan analys återfinns i tabell 5.7. Vi har frågat var någonstans Valu-deltagarna och deras far respektive mor vuxit upp – i Sverige, i Norden, i Europa utanför Norden eller utanför Europa – och på den grunden klassificerat dem som ej invandrade svenskar eller som första eller andra generationens invandrare.

Tabell 5.7 Hur röstar invandrare? (procent)

Fråga: "Var någonstans har Du, Din far och Din mor huvudsakligen vuxit upp?"

Första generationens invandrare

själv uppväxt	parti i riksdagsvalet 2002								summa procent	antal personer
	v	s	mp	c	fp	kd	m	övr		
...i Sverige	11	37	6	6	15	8	14	3	100	7 824
...i Norden utanför Sverige	21	34	8	9	9	12	7	0	100	90
...i Europa utanför Norden	11	54	5	1	11	4	13	1	100	130
...utanför Europa	33	47	4	2	2	7	5	0	100	138
samtliga personer som själva är uppväxta utanför Sverige	22	46	5	3	7	8	9	0	100	358

Första och andra generationens invandrare sammantagna

själv och far och mor uppväxta i Sverige	parti i riksdagsvalet 2002								summa procent	antal personer
	v	s	mp	c	fp	kd	m	övr		
själv eller far eller mor uppväxta i Norden utanför Sverige	16	35	8	6	13	10	11	1	100	287
själv eller far eller mor uppväxta i Europa utanför Norden	12	39	10	2	13	5	18	1	100	296
själv eller far eller mor uppväxta utanför Europa	30	44	4	1	6	6	9	0	100	227
samtliga personer som själva eller vars far eller mor vuxit upp utanför Sverige	18	39	8	3	11	7	13	1	100	810

Resultaten visar att invandrare tenderar att rösta klart mer på vänsterpartiet och socialdemokraterna än övriga väljare. Det gäller framförallt invandrare från utomeuropeiska länder. I valet 2002 stödde 80 procent av röstande invandrare från länder utanför Europa socialdemokraterna (47 procent) eller vänsterpartiet (33 procent). Speciellt folkpartiet hade 2002 ett mycket svagt röststöd bland första generationens utomeuropeiska invandrare. Endast 2 procent bland dem röstade på folkpartiet.

Vad valen handlar om, vilka frågor partierna tar upp i valrörelserna, spelar självklart en roll för hur väljarna röstar. Åsiktsröstningen har ökat bland svenska väljare. När vi i Valu-studierna frågar väljarna om vilka sakfrågor som betytt mest för deras val av parti har de allra flesta inga problem med att avge ett svar. Vid riksdagsvalet 2002 presenterades Valu-deltagarna för en lista med hela femton olika sakfrågor och tillfrågades för var och en vilken betydelse de haft för valet av parti. Antalet svarsalternativ var fem från mycket stor betydelse till mycket liten betydelse.

Resultaten i tabell 5.8 visar att mycket få personer inte kunde eller ville besvara frågorna – mellan 8-14 procent – och att de sakfrågor som väljarna angav som viktiga för partivalet i mycket hög grad var samma frågor som dominerade valdebatten. Ekonomin och de tre frågeområden som ingick i socialdemokraternas ofta upprepade valslogan – Vård, Skola, Omsorg – var de frågor som toppade väljarnas lista över 2002 års viktigaste valfrågor. Frågor som var mindre relevant som centrala valfrågor 2002, som hamnade i botten på väljarnas lista, handlade om företagens villkor, utrikespolitik, EU/EMU och kärnkraften. De frågor som blev viktigare för väljarna 2002 jämfört med 1998, var i första hand flykting- och invandrarfrågor, barnomsorgen och sjukvården. Nedåt på väljarnas dagordning gick framförallt sysselsättningen.

I många fall var väljare från olika partier överens om vilka som var de viktiga respektive mindre viktiga sakfrågorna. Väljare från alla partier tenderade t ex att ange skolan som betydelsefull för valet av parti och EU/EMU och utrikesfrågor som mindre viktiga. Men i de flesta fall utpekade väljare från skilda partier olika frågor som viktiga för hur de röstade. De frågor som motiverat väljarnas partival skilde sig förhållandevis mycket åt mellan de olika partierna. Skatterna var exempelvis en viktig fråga för många moderater (rangplats 2). För väljare som röstade på något annat parti än moderaterna var skatterna däremot inte bland de centrala frågorna (rangplats mellan 9 och 14 i de olika partierna). På ett motsvarande sätt var miljön och kärnkraften mycket centrala för personer som röstade på miljöpartiet (rangplats 1 och 3) men inte för övriga väljare (rangplats 9 till 14). Jämställdheten mellan män och kvinnor angavs relativt ofta som en

viktig valfråga bland väljare som röstade på vänsterpartiet (rangplats 3) eller på miljöpartiet (rangplats 5). Väljare som röstade på något av de övriga partierna uppgav mer sällan jämställdheten som en viktig röstfråga (rangplats mellan 7 till 14). Företagens villkor angavs som en viktig röstfråga av relativt många moderater (rangplats 5). Bland väljare som röstade på socialdemokraterna, vänsterpartiet eller miljöpartiet hamnade företagets villkor på sista plats på listan över viktiga röstfrågor (rangplats 15). Det finns med andra ord ett relativt klart samband mellan vilka frågor/problem som uppfattas som viktiga och hur man röstar.

Tabell 5.8 Viktiga frågor inför valet av parti 2002 (procent)

fråga: "Och vilken betydelse hade följande frågor för Ditt val av parti i riksdagsvalet idag?"
Svarsalternativ: "mycket stor betydelse; ganska stor betydelse; varken stor eller liten betydelse; ganska liten betydelse; mycket liten betydelse."

Fråga	procent mycket betydelsefull			rangposition 2002 bland väljare som röstade på:							
	1998	2002	förändring	v	s	mp	c	fp	kd	m	
1. Skola	59	67	+8	1	2	2	1	1	1	3	
2. Sjukvård	55	64	+9	2	1	4	2	3	2	6	
3. Ekonomi	57	56	-1	7	4	11	5	2	6	1	
4. Äldreomsorg	46	53	+7	6	3	7	3	7	4	8	
5. Barnomsorg	43	53	+10	4	5	6	4	5	3	9	
6. Sysselsättning	58	51	-7	5	6	8	6	6	7	7	
7. Lag och ordning	40	47	+7	12	8	12	7	4	5	4	
8. Jämställdhet	36	44	+8	3	7	5	10	9	10	14	
9. Skatter	36	36	±0	13	11	14	12	11	9	2	
10. Miljö	27	34	+7	9	9	1	9	14	12	15	
11. Företagens villkor	32	32	±0	15	15	15	8	8	8	5	
12. Flyktingar/invandrare	19	32	+13	8	12	9	13	10	11	13	
13. Utrikes-/säkerhetspolitik	-	30	-	10	10	13	15	12	15	10	
14. Energi/kärnkraft	30	29	-1	14	13	3	11	15	13	12	
15. EU/EMU	28	28	±0	10	14	10	14	13	14	11	

Kommentar: Andelen uppgift saknas i Valu 2002 varierar mellan som högst 14 procent för EU/EMU-frågan och som lägst 8 procent för Äldreomsorgen.

Men väljarna är inte rön för vinden som enbart röstar utifrån de frågor som råkar vara aktuella i ett val. Svenska väljares röstande påverkas också av mer långsiktiga faktorer som exempelvis ideologi. Partivalet i Sverige struktureras i själva verket i en mycket hög utsträckning av en grundläggande ideologisk

konfliktlinje som dominerat svensk politik under hela 1900-talet. Den konfliktlinjen är vänster-högerdimensionen. Innehållsligt har vänster-högerkonflikten gällt många olika frågor men med fokus på ekonomiska maktfrågor, på välfärdens organisering och finansiering och på social och ekonomisk jämlikhet. Väljarnas åsikter i frågor av detta slag brukar oftast vara mycket klart kopplade till hur de röstar. Det allra starkaste sambandet med partivalet återfinns med väljarnas egen subjektiva uppfattning om var de står ideologiskt på vänster-högerskalan. Väljare som uppfattar att de står till vänster tenderar i mycket stor utsträckning att rösta på vänsterpartiet eller socialdemokraterna medan väljare som ser sig själva som stående till höger oftast röstar borgerligt.

Det starka sambandet mellan subjektiv vänster-högerposition och val av parti återfinns också i Valu-materialet. Uttryckt statistiskt, med hjälp av ett sambandsmått kallat eta som kan variera mellan 0,00 och 1,00, visar sig kopplingen mellan väljarnas vänster-högerplacering och valet av parti i riksdagsvalet 2002 vara imponerande .79. Motsvarande resultat från Valundersökningarna är i samma storleksordning. Detsamma gäller SOM-undersökningarna. Resultaten i tabell 5.9 illustrerar med hjälp av Valu-data och procentanalys hur klara sambanden är och hur lite de förändrats under 1990-talet. Analysen visar vilken ideologisk hemvist de olika partiernas väljare har haft i valen 1991, 1994, 1998 och 2002.

Moderaternas väljare har genomgående till 90 procent placerat sig till höger. Vänsterpartisterna har på ett motsvarande sätt varit ideologiskt homogena på vänsterkanten. Cirka 90 procent av vänsterpartiets väljare har i varje val sagt att de uppfattar sig som vänster. Övriga partiets väljare är ideologiskt något mer splittrade, även om en klar majoritet av folkpartiets (50-67 procent) och kristdemokraternas väljare (56-65 procent) uppfattar sig som ideologiskt till höger och en ännu klarare majoritet av socialdemokrater ser sig själva som hemmahörande till vänster (67-72 procent). Väljare som röstar på centerpartiet eller miljöpartiet tenderar att uppfatta sig själva som tillhörande mitten eller höger (centerpartister) respektive mitten eller vänster (miljöpartister).

Den ideologiska polariseringen i valet 2002 framträder tydligt i resultaten. I Valu var andelen väljare som placerar sig till vänster högst någonsin bland vänsterpartister och miljöpartister. På samma sätt var också andelen moderater, folkpartister, centerpartister och kristdemokrater som placerar sig till höger högst någonsin i Valu 2002. Alla rykten om vänster-högerdimensionens död bland svenska väljare är högst överdrivna.

Tabell 5.9 Väljarnas ideologiska hemvist på vänster-högerskalan (procent)

fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv?". Svarsalternativ: "Klart till vänster; något till vänster; varken till vänster eller höger; något till höger; klart till höger".

parti	valår	vänster	varken eller	höger	summa procent
m	1991	1	9	90	100
	1994	1	11	88	100
	1998	1	8	91	100
	2002	2	7	91	100
c	1991	7	51	42	100
	1994	7	48	45	100
	1998	13	50	37	100
	2002	9	37	54	100
fp	1991	9	31	60	100
	1994	13	37	50	100
	1998	10	28	62	100
	2002	8	25	67	100
kd	1991	6	38	56	100
	1994	3	34	63	100
	1998	5	30	65	100
	2002	6	29	65	100
s	1991	67	29	4	100
	1994	69	27	4	100
	1998	72	23	5	100
	2002	71	24	5	100
v	1991	94	6	0	100
	1994	90	9	1	100
	1998	92	7	1	100
	2002	94	6	0	100
mp	1991	43	43	14	100
	1994	45	46	9	100
	1998	54	38	8	100
	2002	64	32	4	100
samtliga	1991	34	26	40	100
	1994	40	26	34	100
	1998	41	21	38	100
	2002	44	22	34	100

Kommentar: Resultaten kommer från Valu 1991-2002.

EMU-frågan är en ny politisk stridsfråga som åsiktsmässigt är starkt kopplad till vänster-högerdimensionen bland väljarna. Människor till vänster tenderar att vara negativa till ett svenskt EMU-medlemskap medan människor till höger oftast är positiva. Korrelationen (r) mellan väljarnas vänster-högeråsiikt och om de skulle rösta ja eller nej i en eventuell folkomröstning var .48 i Valu-studien i samband med riksdagsvalet 2002. Resultaten i tabell 5.10 visar att EMU-frågan också har en relativt klart samband med partivalet, dock inte så starkt som med vänster-högerideologin.

Tabell 5.10 Hur rösta i en folkomröstning om EMU? (procent)

fråga: "Om det blir en folkomröstning om ett svenskt medlemskap i EMU, hur skulle Du rösta?"

	hur rösta?			summa procent
	ja	nej	vet ej	
samtliga	43	37	20	100
partival 2002				
v	15	69	16	100
s	41	35	24	100
mp	20	61	19	100
c	33	43	24	100
fp	63	20	17	100
kd	45	36	19	100
m	72	14	14	100
övriga	24	64	11	100
kön				
kvinnor	34	41	25	100
män	54	32	14	100
ålder				
18-21	32	39	29	100
22-30	45	33	22	100
31-64	45	37	18	100
65+	40	41	19	100
fack				
LO	34	44	22	100
TCO	47	36	17	100
SACO	51	33	16	100

Kommentar: Resultaten kommer från Valu 2002. Andel uppgift saknas var 2 procent för frågan om hur man skulle rösta i en folkomröstning om EMU.

De fyra partier som 2002 hade en klar ståndpunkt i EMU-frågan rekryterade i huvudsak väljare som delade respektive partis åsikt. En klar majoritet av moderaternas och folkpartiets väljare var positiva till ett EMU-medlemskap medan lika stora majoriteter av vänsterpartiets och miljöpartiets väljare var negativa.

Övriga partiers väljare var däremot åsiktsmässigt splittrade mellan ja och nej till EMU. Enligt Valu-resultaten var övervägande delen av centerpartiets väljare negativa till ett EMU-medlemskap medan en knapp övervikt av kristdemokraternas och socialdemokraternas väljare var positiva.

I Valu-studierna i samband med folkomröstningen 1994 och Europaparlamentsvalen 1995 och 1999 har vi frågat om väljarnas inställning till att EU eventuellt utvecklas till en förbundsstat, ett slags Europas förenta stater. Det är inte en populär utveckling bland många svenskar. Opinionsövervikten har hela tiden varit på den negativa sidan i Valu-mätningarna. Dock inte överväldigande negativ. I folkomröstningsstudien 1994 angav 41 procent att de var negativa till att EU utvecklades till ett Europas förenta stater mot hela 33 procent som angav att de var positiva (se tabell 5.11).

Tabell 5.11 Inställning till EU som ett slags Europas förenta stater bland röstande i folkomröstningen 1994 respektive i Europaparlamentsvalen 1995 och 1999 (procent).

fråga: "Tycker Du det är positivt eller negativt om EU utvecklas till en förbundsstat, ett slags Europas förenta stater?"

	Folkomröstning	Europaparlamentsval	
	1994	1995	1999
mycket positivt	12	10	13
ganska positivt	21	20	21
varken eller	26	18	21
ganska negativt	22	22	19
mycket negativt	19	30	26
summa procent	100	100	100
andel uppgift saknas	6	2	3

Att EMU-frågan rymmer en politisk sprängkraft bland väljarna - att den spelar en roll för partival och partibytten - kan illustreras mycket påtagligt genom att studera väljarströmmarna och partibyttena vid riksdagsvalet 2002. I valet 2002 var tendensen att lämna sitt gamla parti från 1998 och byta till ett annat större bland väljare med en partiavvikande EMU-åsikt än bland väljare som omfattade sitt partis ståndpunkt när det gäller EMU. Bland de fåtaliga EMU-motståndarna inom moderaterna och folkpartiet bytte hela 53 respektive 37 procent till ett annat parti 2002. Motsvarande bytarandelar var endast 36 respektive 22 procent bland moderater och folkpartister som var positiva till EMU. På samma sätt bytte hela 63 respektive 55 procent av vänsterpartiets och miljöpartiets få EMU-anhängare till något annat parti 2002, vilket skall jämföras med att endast 32 respektive 37 procent av vänsterpartiets och miljöpartiets EMU-motståndare lämnade partierna.

Mönstret att EMU-frågan var med och strukturerade partivalet 2002 syns speciellt tydligt om vi ser på hur förstagångsväljarna röstade. Bland förstagångsväljande EMU-anhängare röstade hela 51 procent på moderaterna eller folkpartiet. Endast 10 procent stödde vänsterpartiet eller miljöpartiet. Bland förstagångsväljande EMU-motståndare var bilden helt omvänd. Hela 49 procent röstade på vänsterpartiet eller miljöpartiet mot endast 6 procent som la sin röst på moderaterna eller folkpartiet (se tabell 5.12). Resultaten återfanns också i Europaparlamentsvalet 1999, fast ännu mer markerat. Bland röstande moderata och folkpartistiska kritiker av EMU bytte hela 74 respektive 71 procent parti i Europaparlamentsvalet jämfört med riksdagsvalet 1998. En stor del av bytena gick till vänsterpartiet eller miljöpartiet. Det är bytarströmmar som hittills varit mycket ovanliga i Sverige.

En majoritet av röstande vänsterpartistiska och miljöpartistiska EMU-anhängare 1999 (58 respektive 61 procent) stödde inte längre sitt parti från riksdagsvalet 1998. De hade bytt till något annat parti, oftast till socialdemokraterna eller till folkpartiet. Bland vänsterpartistiska och miljöpartistiska EMU-motståndare som deltog i Europaparlamentsvalet var det däremot mycket få som lämnade sina partier. Endast 18 respektive 22 procent gjorde det.

Antalet 18-åriga förstagångsväljare var mycket få i Valu1999, endast ett sextiototal personer vilket gör alla resultat statistiskt osäkra. Men bland dessa fåtaliga 18-åringar syns allra tydligast det mycket starka sambandet mellan EMU-åsikt och partival. Bland 18-åriga EMU-anhängare som röstade 1999 stödde inte mindre än 72 procent moderaterna eller folkpartiet. Endast 7 procent

Tabell 5.12 EMU-åsikt och partibytten mellan riksdagsvalet 1998 och 2002 (procent)

parti i riksdagsvalet 1998	EMU-åsikt 2002	parti i riksdagsvalet 2002								summa procent	antal personer
		v	s	mp	c	fp	kd	m	övr		
v	ja	37	43	6	1	5	4	0	4	100	166
	nej	68	17	8	1	2	2	0	2	100	630
s	ja	3	84	1	1	6	2	2	1	100	1 216
	nej	7	81	2	2	3	2	1	2	100	1 050
mp	ja	5	18	45	8	10	7	6	1	100	87
	nej	12	7	63	8	4	4	1	1	100	224
c	ja	1	6	2	64	17	6	4	0	100	146
	nej	2	5	5	66	10	6	2	4	100	178
fp	ja	1	10	1	2	78	4	4	0	100	348
	nej	2	12	8	5	63	2	6	2	100	118
kd	ja	0	8	2	3	25	52	10	0	100	251
	nej	1	4	5	6	14	63	4	3	100	221
m	ja	0	3	1	3	21	7	64	1	100	1 003
	nej	1	7	2	8	19	11	47	5	100	214
Ej röstberättigad	ja	6	26	4	5	24	7	27	1	100	187
	nej	33	24	16	6	4	5	2	10	100	199

Kommentar: Resultaten kommer från Valu 2002. EMU-åsikten bygger på en fråga om hur man skulle rösta i en eventuell folkomröstning. Gruppen "ej röstberättigad 1998" omfattar förstagångsväljare 2002.

av dem röstade på vänsterpartiet eller miljöpartiet. Bland 18-åriga EMU-motståndare var röstmönstret det helt omvända. Hela 73 procent stödde vänsterpartiet eller miljöpartiet mot endast 3 procent som röstade på folkpartiet och ingen enda som röstade på moderaterna. Extremt starka samband av detta slag är ovanliga inom väljarforskningen. Det är ingen tvekan om att EMU-frågan, förstärkt av kopplingen till vänster-högerdimensionen, spelade en roll för hur väljarna röstade både i riksdagsvalet 2002 och i Europaparlamentsvalet 1999.

Allt är dock inte ideologi och sakfrågor på valdagen. Även partiledarna och andra ledande politiker spelar en roll. De bästa sentida exemplet på det är Westerbergeffekten i valet 1985 då folkpartiet nästan tredubblade sitt röststöd på bara några veckor i valspurten efter det att Bengt Westerberg framträtt med ett

Tabell 5.13 Partiledarnas betydelse för partivalet 1998 och 2002 (procent)

fråga: "Vilken betydelse hade partiledaren för Ditt val av parti i riksdagsvalet idag?"

	procentandel bland egna partiets väljare som svarar "mycket stor"	
	1998	2002
Alf Svensson (kd)	31	28
Carl Bildt (m)	26	-
Gudrun Schyman (v)	17	19
Göran Persson (s)	12	24
Språkrör (mp)	7	8
Lars Leijonborg (fp)	7	16
Lennart Daleus (c)	6	-
Bo Lundgren (m)	-	14
Maud Olofsson (c)	-	14

Kommentar: Resultaten kommer från Valu 1998 och Valu 2002. Frågan innehöll också svarsalternativen "ganska stor; varken stor eller liten; ganska liten; mycket liten".

fräscht politiskt ansikte i TV. Marit Paulsen-effekten i Europaparlamentsvalet 1999 kan vara ett annat exempel även om hon inte är partiledare. Att partiledarna har mycket olika dragningskraft på väljarna framgår av våra Valu-resultat. I samband med riksdagsvalen 1998 och 2002 frågade vi Valu-deltagarna rakt upp och ned vilken betydelse partiledaren hade för deras val av parti. Andelen som svarade mycket stor betydelse varierade mycket klart mellan de olika partiledarna (se tabell 5.13).

Bland väljare som röstade på kristdemokraterna eller moderaterna 1998 uppgav nästan en tredjedel att Alf Svensson (31 procent) respektive Carl Bildt (26 procent) haft en mycket stor betydelse för valet av parti. Motsvarande procentandel för Göran Persson bland socialdemokratiska väljare var mycket lägre, endast 12 procent. Sämsta resultatet var det dock inte 1998. Lars Leijonborg och Lennart Daléus uppvisade ännu lägre siffror. Andelen folkpartister som angav att Leijonborg haft en mycket stor betydelse för hur de röstat 1998 var endast 7 procent. Bland centerpartister 1998 var det än färre som utpekade partiledaren som mycket betydelsefull för partivalet. Endast 6 procent gjorde det.

Alf Svensson och Gudrun Schyman uppvisar ungefär samma relativt goda resultat 2002 som 1998. Bo Lundgren utpekades dock 2002 som mycket betydelsefull av en klart mindre andel m-väljare än som tyckte att Carl Bildt var betydelsefull för deras röst 1998, 14 procent mot 26 procent. Men något riktigt

bottenresultat var det inte för Bo Lundgren. Två partiledare som gjorde bättre ifrån sig som potentiella dragplåster 2002 än 1998 är Göran Persson och Lars Leijonborg. De är inte uppe i Svenssonklass ännu, men de har närmat sig. Maud Olofsson uppvisar bättre siffror 2002 än Lennart Daléus 1998, men något riktigt toppresultat var det inte för centerpartiets nya kvinnliga partiledare.

Viktigare än partiledarna för väljarnas röstning är regeringsfrågan. Resultaten i tabell 5.14 demonstrerar mycket tydligt att de allra flesta väljare har en klar regeringspreferens, och det är rena blockregeringar som stora majoriteter vill ha. Blocköverskridande regeringar är inte lika populära.

Tabell 5.14 Väljarnas önsker regering 2002 (procent)

fråga: "Vilket eller vilka partier skulle Du helst vilja ha med i regeringen efter dagens val? Kryssa för ett eller flera partier."

partival i riksdagsvalet	Regering med partier enbart från s-blocket (v, s, mp)	Regering med partier enbart från b-blocket (c, fp, kd, m)	Någon form av blocköverskridande regering	vet ej	summa procent
v	90	1	8	1	100
s	79	1	18	2	100
mp	69	1	26	4	100
c	2	69	26	3	100
fp	1	74	23	2	100
kd	1	79	19	1	100
m	1	91	7	1	100
övriga partier	35	28	12	25	100
samtliga	45	35	17	3	100

Miljöpartiets väljare till exempel, ville 2002 till övervägande delen (69 procent) ha en regering med enbart partier från s-blocket. Endast 26 procent av mp-väljarna föredrog en blocköverskridande regeringslösning.

Sammanfattningen av vår vandring bland alla Valu-tabellerna kan göras enkel. Svenskt väljarbeteende enligt Valu ser inte annorlunda ut än svenskt väljarbeteende enligt andra mer beprövade undersökningsmetoder. Valu-data är mycket användbara för sitt huvudändamål – analys av väljarbeteende och av varför val går som dom går. Och Valu har en mycket väsentlig fördel.

Resultaten finns tillgängliga när det som händer händer, det vill säga på själva valkvällen. Det känns svårt att tänka bort vallokalsundersökningar från nutida valvakor. En vaka utan Valu vore som att ånyo återvända till de gamla valvakornas myckna spekulerande. Men det är klart, spännande var det på de gamla vakornas tid; kanske mer då än nu. Idag vet vi ju mer — tack vare Valu.

□

Appendix

Frågeformuläret Valu-2002

Valu-2002 ◻ Sveriges Televisions vallokalsundersökning ◻ Text i frågeformulär

svt

Vi på Sveriges Television vill att valvakan i TV ska spegla väljarnas åsikter.

Därför ber vi Dig att kryssa för Dina svar på detta papper.

Du ska inte skriva Ditt namn eftersom Du ska vara anonym för oss.

Resultaten ska bara redovisas som siffror.

Ingen kan ta reda på hur just Du har svarat.

Om någon fråga är svår att svara på, hoppa över den och gå till nästa fråga.

Tack för att Du hjälper oss att göra en bra valvaka!

Vänliga hälsningar

SVERIGES TELEVISION

1-2: Vilket parti röstade Du på idag i ...

Sätt ett kryss	1:	2:
för <u>vardera</u> valet	riksdags- valet	kommun- valet
Moderaterna.....	☐ 1	☐ 1
Centerpartiet	☐ 2	☐ 2
Folkpartiet.....	☐ 3	☐ 3
Kristdemokraterna	☐ 4	☐ 4
Socialdemokraterna	☐ 5	☐ 5
Vänsterpartiet.....	☐ 6	☐ 6
Miljöpartiet	☐ 7	☐ 7
Annat parti	☐ 81	☐ 81
Blankt.....	☐ 82	☐ 82
Röstade ej	☐ 83	☐ 83
Ej röstberättigad	☐ 84	☐ 84

3-4: Utnyttjade Du möjligheten att personrösta genom att sätta kryss för någon kandidat på Din valsedel i...

3: ...riksdagsvalet? Ja... 1 Nej... 2

4: ...kommunvalet? Ja... 1 Nej... 2

5: När bestämde Du Dig för vilket parti Du skulle rösta på i årets riksdagsval?

- Idag..... 1
 Under senaste veckan..... 2
 Tidigare under valrörelsen..... 3
 Visste sedan länge hur jag skulle rösta 4

6: Vilket eller vilka partier skulle Du helst vilja ha med i regeringen efter dagens val?

Kryssa för ett eller flera partier!

- Moderaterna..... 1
 Centerpartiet

7: Vilket parti röstade Du på i förra riksdagsvalet 1998?

- Moderaterna..... 1
 Centerpartiet

8: Tycker Du att Sverige skall gå ut ur EU eller ska Sverige förbli medlem i EU?

- Sverige skall gå ut ur EU..... 1
 Sverige skall förbli medlem i EU..... 2
 Ingen bestämd åsikt i frågan..... 3

9: Om det blir en folkomröstning om ett svenskt medlemskap i EMU, hur skulle Du rösta?

- Ja till svenskt medlemskap i EMU... 1
 Nej till svenskt medlemskap i EMU... 2
 Vet inte/Har ingen åsikt..... 3

10: Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-höger skala. Var någonstans skulle Du placera in Dig själv?

- Klart till vänster..... 1
 Något till vänster

11: Allmänt sett, hur stort förtroende har Du för svenska politiker?

- Mycket stort..... 1
 Ganska stort

12: Är Du kvinna eller man?

Kvinn..... 1 Man..... 2

13: Vilket år är Du född?

1	9		
---	---	--	--

14: Hur ofta brukar Du gå till gudstjänst eller på möte i någon kyrka/religiöst samfund?

Minst en gång i månaden. 1
 Några gånger om året 2
 Mera sällan 3
 Aldrig..... 4

15: Är Du medlem i någon fackförening?

Ja, LO-förbund..... 1
 Ja, TCO-förbund..... 2
 Ja, SACO-förbund 3
 Nej..... 4

16: Vilken av de här grupperna tillhör Du?

Förvävsarbetande 1
 Arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder 2
 Genomgår arbetsmarknadsutbildning i AMS regi ... 3
 Arbetslös..... 4
 Ålderspensionär..... 5
 Förtidspensionär 6
 Hemarbetande..... 7
 Studerande 81

17: Vilken av de här yrkesgrupperna hör/hörde Du till?

Tjänsteman..... 1
 Tjänsteman med arbetsledande funktion 2
 Tjänsteman med företagsledande funktion..... 3
 Arbetare 4
 Arbetare med arbetsledande funktion..... 5
 Egenanställd arbetare..... 6
 Jordbrukare: ingen anställd..... 7
 Jordbrukare: en eller flera anställda..... 81
 Företagare: ingen anställd..... 82
 Företagare: 1-9 anställda 83
 Företagare: 10 eller fler anställda 84
 Aldrig yrkesarbetat 85

18: Arbetar/arbetade Du i statlig, kommunal eller privat tjänst?

Statlig..... 1
 Kommunal (även landstingskommunal)..... 2
 Privat..... 3
 Aldrig yrkesarbetat 4

19: Vilken betydelse har partiledaren för Ditt val av parti i riksdagsvalet idag?

Mycket stor 1 Ganska stor 2 Varken stor eller liten 3 Ganska liten 4 Mycket liten 5

20-34: Vilken betydelse har följande frågor för Ditt val av parti i riksdagsvalet idag?	Mycket stor betydelse	Ganska stor betydelse	Varken stor eller liten betydelse		Mycket liten betydelse
			Ganska stor betydelse	Mycket liten betydelse	
20: Skatterna	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
21: Miljön.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
22: Sysselsättningen	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
23: Svenska ekonomin	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
24: Svensk utrikes- och säkerhetspolitik ...	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
25: Lag och ordning.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
26: Flyktingar/Invandring	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
27: EU/EMU	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
28: Sjukvården.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
29: Jämställdhet mellan kvinnor och män	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
30: Skola och utbildning.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
31: Företagens villkor.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
32: Energi och kärnkraft.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
33: Äldreomsorgen.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
34: Barnomsorgen.....	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5

35-37: Var någonstans har Du, Din far och Din mor huvudsakligen vuxit upp?

	35: Du själv	36: Din far	37: Din mor
Sätt <u>ett</u> kryss i varje kolumn!			
Ren landsbygd i Sverige.....	☐ 1	☐ 1	☐ 1
Mindre tätort i Sverige.....	☐ 2	☐ 2	☐ 2
Stad eller större tätort i Sverige.....	☐ 3	☐ 3	☐ 3
Stockholm, Göteborg eller Malmö.....	☐ 4	☐ 4	☐ 4
Annat land i Norden	☐ 5	☐ 5	☐ 5
Annat land i Europa.....	☐ 6	☐ 6	☐ 6
Land utanför Europa.....	☐ 7	☐ 7	☐ 7

Tack för Din medverkan!

Vänligen lägg detta papper i den förseglade boxen!

Resultat från undersökningen visas i valvakan i Sveriges Television!